

Äännelet taukoamatta – mutta en ymmärrä sinua

- Empatia ja toiseus

Maiju Hukkanen

Taideyliopiston Kuvataideakatemia

Taidegraafiikan laitos

Maisterin opinnäytteen kirjallinen osa ja dokumentaatio

Tein sinulle hyvän kodin 22.9.-8.10.2017 Project Room

Metaanimerenrannalla 5.5.-3.6.2018 Kuvan Kevät

Ohjaaja: Camilla Vuorenmaa

Tarkastajat: Stig Baumgartner, Hanna Johansson

2019

Tiivistelmä

Maisterinopinnytyteeni kirjallisessa osiossa keskityn taiteellisessa työskentelyssäni läsnä olevien teemojen ja ajatusten taustoittamiseen ja ymmärtämiseen. Aiheeni ovat syntyneet halusta samaistua toislaajisiin eläimiin ja toisaalta kuvata oman lajin vaikutusta luonnonympäristöön. Yritän avata prosessia, jossa tunne ja havainto johtavat teokseen ja ehkä vasta sen jälkeen selkeään käsitykseen sen taustalla vaikuttavista laajemmista ilmiöistä.

Opinnäytteeni taiteellinen osa koostuu kahdesta näyttelystä, joista ensimmäinen, *Tein sinulle hyvän kodin*, oli esillä Project Roomissa 22.9.-8.10.2017 ja toinen, *Metaanimerenrannalla*, Kuvan Keväessä 5.5.-3.6.2018.

Valtaosa näyttelyiden teoksista on suuria hiilipiirroksia paperille. Piirtäminen on jo kauan ollut minulle tärkein tekniikka, joka sopii saumattomimmin yhteen usein hyvin tunnepohjaisen työskentelyni kanssa. Paperin ja toisaalta hiilen herkkyyden ja armottomuus tallentavat käden- ja mielenliikkeet halusin sitä tai en. Tekniikan kautta olen ymmärtänyt jotakin omasta epätäydellisyydestäni tekijänä ja aiheiden kautta yhä enemmän myös ihmisyydestä suhteessa muuhun olevaan.

1. Johdanto
2. Haaveena pakeneminen
3. Ääntelet taukoamatta – mutta en ymmärrä sinua
 - 3.1. Eläimen tietoisuus
 - 3.2. Eläimen kieli
4. Tein sinulle hyvän kodin – Project Room
5. Empatia – yritys ymmärtää jotakin toista
 - 5.1. Samaistuminen
 - 5.2. Eläin esimerkkinä toisenlaiselle tavalle elää
6. Ihmisen jälkeen
7. Metaanimerenrannalla – Kuvan Kevät 2018
8. Lopuksi

1. Johdanto

Työskentelyni perustassa on piirtäminen ja suurikokoisten pintojen hitaahko työstäminen. Minulle työn tekeminen on ajattelun jatketta ja se polveilee osittain suurempien teemojen ja nopeampien ärsykkeiden mukaan usein odottamattomiin suuntiin. Tämä teksti kumpuaa halusta syventää ja järjestää ajatuksia, jotka ovat taiteellisessa työskentelyssäni usein läsnä; ihmisen suhde toisiin lajeihin, luontoon ja paikkamme siinä. Mitä enemmän olen aiheeseen tutustunut ja edennyt ilmeisen lajinkehityksen osasta luontoon käsitteenä, sitä selkeämmäksi on käynyt aiheen laajuus ja sen määrittymättömyys. Luontosuhteestamme on vaikea osoittaa selkeitä varmuuksia ja se elää ajasta ja näkökulmasta riippuen – tässä suhteessa se vastaa hyvin omaa työskentelyäni.

Tämän tekstikokonaisuuden aihio on kirjoitettu yli kaksi vuotta sitten aikana, jona tarve ympäristönsuojeluun ilmastonmuutoksen näkökulmasta ei mielestäni vielä ollut murtautunut jokapäiväiseen julkiseen keskusteluun ja välttämättömäksi osaksi lähitulevaisuuttamme. Koska tämä kirjoitus käsittelee luontosuhdetta sekä henkilökohtaisesta että yleisestä näkökulmasta, vaikuttaa muuttunut ilmapiiri siihen väistämättä. Teksti koostuu ajoittain vapaammista merkinnöistä, joita olen tehnyt havainnoistani ja ajatuksistani tässä ajassa, ihmisestä suhteessa luonnon-tilaan ja erityisesti henkilökohtaisista kohtaamisistani toislajisten eläinten kanssa.

Opinnäytteeni tekstiosan, opinnäyteteosteni ja taiteellisen työskentelyni yhteinen, vaikuttavin tekijä, on empatia ja halu ymmärtää toisenlaista tapaa hahmottaa todellisuus. Ihmisen maailma ja sen yleiset periaatteet eivät tarjoa ainoaa, oikeaa tai kestäväntä tapaa kohdata ei-inhimillistä lajistoa laajassa, vaikkakin hupenevassa muodossaan. Minulla on tarve pohtia sitä, miten arvotamme toisia elollisia, ja mitkä ovat oikeutemme ja velvollisuutemme paitsi niitä, myös itseämme kohtaan.

2. Haaveena pakeneminen

Keskiviikkona 8.5.2019

--

Näen metsän. Näen kuusen, näen sammalen, varvikon, kiven ja maaston laskevuuden. En näe itseäni kenestäkään. Kuulen silti linnun, jota en osaa tunnistaa. Millään näistä ei kuitenkaan ole väliä, sillä olen täydellisyden ympäröimänä. Runsaudessa, jossa oma merkitykseni katoaa kaiken muun elollisen sekaan. Olen pieni, en pienin, mutten suurinkaan. Puut ovat suurempia. Ja yhteen niistä, näin luulen, satoi Nela Utkina köyden ja sen toiseen päähän itsensä. Ja jäi ikuisesti metsään.

En voi sille mitään, että olen melkein onnellinen hänen puolestaan.

Minulla on vuosia ollut kuvitelma, jonkinlainen haave siitä, että muuttaisin Pohjois-Suomeen, aina Lappiin asti ja eläisin siellä lähinnä joka puolella ympäröivä metsä ja vesistöt seuranani. Tämä kuvitelma on elänyt mielessäni sitä voimakkaampana, mitä suurempaa ahdistusta olen kokenut suhteessa ympäröivään urbaaniin ympäristöön ja vaatimuksiin, joita kohtaan jokapäiväisessä elämässäni. Luulen, että jokainen kokee itsensä ajoittain epäsovinnaksi, jotenkin vääränlaisiksi suhteessa tiettyyn ryhmään tai ajalle tyypillisiin arvoihin. Omalla kohdallani nämä tunteet ovat pitkittyessään johtaneet eristäytymiseen, työhön uppoutumiseen ja epäsosiaalisten haaveiden hellimiseen. Olen ajatellut luontoon katoamisella, sillä itseni ympäröimällä, löytäväni tasapainon, jota muuten en onnistu saavuttamaan.

Haaveet ovat usein naiiveja ja valikoivia ideoita yksinkertaisemmasta elämästä. Tähän haaveeseen liittyy kiinteästi myös pakenemisen teema; ajatus tästä todellisuudesta poistumisesta, omien sääntöjen luomisesta ja jonkin aidon pariin palaamisesta. Tällaisten ajatusten voima piilee mahdollisuudessa, siinä, että aina on olemassa ovi, vaikkei siitä koskaan läpi astuisikaan. Koen ongelmalliseksi kui-

tenkin sen, että oman identiteettinsä eheyden, jonkin tasapainon, sitoo paikkaan, joka ei näennäisesti vaadi mitään.

Tutkija ja kirjailija Raymond Williams kertoo esseessään sanan *luonto* pitäneen alunperin sisällään merkityksen olennon luonnollisesta laadusta, mutta hyvin pian kuvanneen yleisesti myös maailman olemuksellista perustaa. Kiinnostavasti Williams toteaa pian, että elollisten prosessien ja olentojen moneuden summaavaa sanaa hallitsevat idealistiset, metafysiset ja uskonnolliset tulkinnat. Nykyään pakanallisiksi kutsutut uskomukset yhdistivät luonnonilmiöitä henkiin ja jumaluuksiin. Samoin kuin monoteismin merkitys käänteentekeväenä käsityksenä uskonnoille, merkitsi yhtenäinen luonto muutosta suhteessamme fyysiseen todellisuuteen. Se on nähty jumalalle alisteisena ja sittemmin samanveroisena olevana.¹ Kuten jumalan, myös luonnon ydin on aina ollut ihmiselle ristiriitainen kaitsevasta ja järjestäytyneestä, tuhoavaan ja järjestyttömään. Se on kulttuuriamme edeltänyt primitiivinen olotila tai alkuperäinen viattomuus.² Luonto on jotakin, jonka toimintaan puuttuaksemme täytyy meidän lähtökohtaisesti ajatella se ihmisestä erilliseksi.³

1700-luvun myötä aikakauden runoilijat, kirjailijat ja taiteilijat alkoivat ilmentää luontoa pakopaikkana ihmisten keskuudesta, samalla kun sen muokkaaminen kävi meille yhä arkisemmaksi.⁴ ”En epäile lainkaan, ettemmekö projisoisi – – luontoon suurta osaa syvimmistä tuntemuksistamme – esimerkiksi kasvuun, perspektiiviin ja kauneuteen liittyviä käsityksiämme.”⁵ Luontokäsityksistä väiteltäessä kohteena ovat Williamsin mukaan todellisuudessa ihminen ja ihmisen yhteiskunnat yleensä.⁶ Tämä näkyy mielestäni erityisesti nykypäivänä, kun luonto yhä useammin merkitsee myös itselleni kaikkea, mikä on ihmisen kosketuksen ulottumattomissa, eristyneinä paikkoina, villeytenä. Jos aiemmin historiassa luonto nähtiin ihmisominaisuuksien perustana, kuvaa erillisyytemme siihen yhdistetyistä arvoista omaa luonnettamme yhtäläillä.

Williams päättää kirjoituksensa luonnehtimalla ihmisen toimintaa luonnossa verrannolliseksi toimiimme toisia ihmisiä kohtaan. Asioiden välisten yhteyksien laajempi ymmärrys vaatisi esimerkiksi ekologian ja taloustieteen yhdistymistä

saman katto-opin alle⁷ – ajatus, joka tänäkin päivänä tuntuu radikaalilta. Käsitän hänen tarkoittavan sitä, ettemme voi ajatuksellisesti kehittyä, elleemme kykene näkemään itseämme luonnon muuttuvien prosessien osana ja mahdollisena muuttujana itsekin.

Olisimmeko vähemmän itsekriittisiä ja itseemme keskittyviä, jos oman olemuksen tarkasteluun ei olisi niin paljon mahdollisuuksia? Olen usein kokenut ihmisen rakentaman kaupunkitilan vaativana ja paljastavana. Ihmisten läsnäolo tekee itsetietoiseksi, metsässä sen sijaan ei ole selkeitä heijastavia pintoja tai muita (samanlaisia) olentoja, joista peilata itseään. Olen kuitenkin ymmärtänyt että tarvitsen myös noita peilejä enemmän kuin aiemmin halusin myöntää. Eristäytyminen voi olla traagista heikkoutta sosiaalisten paineiden edessä, mutta myös jotakin, johon sisältyy itsetuntemusta ja arvovalintoja. Ihminen hahmottaa olemisensa rajaten näkökulmia, eläen tosiksi merkityksiä ja toisinaan valiten, mistä välittää ja mistä ei.⁸ Sitä vastoin luonto inhimillisten rajausten ulkopuolella, avoimena, ei ole mitään varten.⁹

Eläintieteilijä Jussi Viitala kirjoittaa esseessään aivojemme peilisoluista, joiden kautta olemme taipuvaisia samaistumaan ja matkimaan toisiamme. Tämä ominaisuus kytkee yksilön paitsi lähimmäisiinsä, myös laajempiin kulttuurisiin vir-

tauksiin. Matkiminen on positiivisen yhteenkuuluvuuden luomista ja sen välttelyä taas pidetään epäystävällisenä, epäsosiaalisena käytöksenä. Matkiminen ja kognitiiviset kyvyt kulkevat lajijominaisuuksina rinnakkain; kädellisten lisäksi tällaisia pitkälle kehittyneitä lajeja ovat useat papukaijat ja delfiinit. Lopulta ihmisen kulttuurisen ylivoimaisuuden taustalla eivät ole muista lajeista poikkeavan erityiset aivot, vaan kädet ja niiden kyky tarkkuutta vaativaan työhön.¹⁰

Samaistumisesta on kyse myös silloin, kun puhutaan empatiasta, kyvystä asettua toisen asemaan. Moraalisia kysymyksiä pohdittaessa eläinetiikan perusargumentti jättää lajibiologian tai kognition tason olennon arvottamisen ulkopuolelle – emmehän perusta ihmisyksilönkään itseisarvoa ihonväriin, sukupuoleen tai korkeaan älykkyyteen. Näiden ominaisuuksien sijaan vaihtoehdoksi on tarjottua kykyä kokea. Olennosta tulee siis moraalisesti merkityksellinen silloin, kun tämä kokee olemassaolonsa jollain tavalla subjektiivisesta näkökulmasta.¹¹ Kysymys on silti vaikea suhteessa esimerkiksi kasveihin, joiden on lisääntyvien tutkimusten valossa huomattu välttävän uhkia ja jollain tapaa jopa kommunikoivan keskenään. Voidaanko niiden aistimuksia kuitenkaan verrata pelon, kivun tai onnellisuuden tuntemuksiin?

Olen viime aikoina yrittänyt katsoa eläintä ja ymmärtää sen kokemusta maailmasta tietämättä silti koskaan kuinka lähelle pääsen. Tämän kautta olen kuitenkin alkanut nähdä sisä- ja ulkotilojen ulottuvuudet uudella tavalla. Myös oma olemukseni ja käytökseni näyttävät toisten silmien kautta erilaisena. Onko ihmisyyden hienoimpine piirteineenkään ainoa tai millään tavoin ylin esimerkki olemisesta? Mikään tavoitteellisuus ei kai kuulu kuin meille, jotka katsomme aina eteenpäin painottuneesti. Eläimen voi kuvitella katsovan suoraan vain tätä hetkeä ja sitä, kuinka se juuri nyt näkökentälle avautuu. Ehkä luontokokemuksen ytimessä onkin välitön huumaantuminen hetkestä tai silmistä, jotka ovat jotenkin samankaltaiset, mutta silti erilaiset kuin omasi – kaiken tämän yllä väliaikaisuus.

3. Äänneleht taukoamatta – mutta en ymmärrä sinua

Haluat, että katson sinua koko ajan. Haluat katkeamattoman huomioni, vaikken ymmärrä mitä yrität sanoa, vai yritätkö mitään.

Äänneleht taukoamatta tavalla, joka saa minut hermostuneeksi. Kuljet asunnon eri tilojen väliä edestakaisin. Kun tämä jatkuu kauan, tuntuu melkein siltä, että haluat ärsyttää ja laukaista minussa jonkin reaktion. Aamuyöllä kierrät sängyssä peiteltyä kehoani. Et kunnioita vuorokauden rytmiä, sillä se ei ole sinun rytmisi. Tietenkin oletan, että sinä mukaudut, sillä näin on aina ollut suhteessamme. Jo kauan ennen kuin minua ja sinua olikaan.

Mikä sinulla on hätänä?

Olisiko hätäsi se, ettei sinulla ole päätäntävaltaa elämästäsi? Jo sana "elämä" yhdistettynä sinuun, kissaan, nostaa mieleeni sanat "naurettava", "epäuskottava". Nämä ovat ne asiat selkärangassamme suhteessa muihin lajeihin. Vain ihmisellä on elämä, jota määrittävät itsenäisyys ja vapaus eivät sinulle kuulu.

Olet kissani ja vankini. Rankaise vain minua, kun äänneleht taas taukoamatta.

Huomaan tasaisin väliajoin palaavani Werner Herzogin ohjaaman Grizzly man -elokuvan¹² maailmaan. Osa dokumentista on Timothy Treadwell -nimisen, Alaskassa harmaakarhujen parissa kolmetoista kesää viettäneen ympäristöaktivistin itse kuvaamaa videomateriaalia. Käsikirjoittamisissaan kohtaauksissa herkän oloinen Treadwell paljastaa erämaaluonnosta kauniin, mutta romantisoidun kuvan, jossa hän itse on kuin sankari – sulautunut muiden lajien pariin suojellakseen

näitä omankaltaisiltaan. Korostaessaan kumppanuuttaan eläimiin ja erottautuessaan niitä uhkaavista ihmisistä, Treadwell käsittelee pettymystään itseensä ihmisen maailmassa. Vetäytyminen erämaahan on mahdollistanut hänelle uudenlaisen identiteetin omaksumisen, vaikka hän silti käy kameransa välityksellä dialogia, jonka ajateltu vastaanottaja on toinen ihminen. Dokumentti paljastaa verhon, joka meidän ja villin luonnon välillä auttamatta on. Läntistä ajatteluumme leimaa käsitys kulttuurin ja luonnon vastakkaisuudesta, dualismista. Siinä sekä luonto että kulttuuri on käsitetty omiksi kokonaisuuksikseen, toistensa vastinpareiksi.¹³ Treadwellin yksinpuhelu kameralle tekee mielestäni näkyväksi kamppailun, jossa luonto ja kulttuuri ovat meissä kuitenkin niin tiiviisti toisiinsa kietoutuneita, että niiden tarkastelu erillään, toisiaan heijastamatta, tuntuu mahdollottomalta.¹⁴

Mielletäänkö luonto ja kulttuuri toistensa vastinpareiksi, koska ne vaativat ja toisaalta tarjoavat meille keskenään niin erilaisia asioita? Kulttuuri koostuu lajin sisäisistä järjestelmistä, kommunikaatiosta ja perimätiedosta. Meillä se perustuu inhimillisen olemisen mahdollisuuksiin ja rajoitteisiin: opittuun, arvoihin ja viestintään. Ennen kuin ymmärsin millainen olento olen, aloin jo oppia tapojamme käyttäytyä, ilmaista tarpeitani ja saada huolenpitoa lajitovereiltani. Mitä enemmän ymmärsin itsestäni ja ympäristöstäni ja kykenin kommunikoimaan ja ymmärtämään muita, sitä monimutkaisemmaksi maailma muodostui. Aloin hahmottaa ajan kulumisen, oman elämäni kulumisen. Tietyt kaiken elollisen kulkuun liittyvät rajallisuudet ja kysymyksen siitä, mikä minulle tekee tästä ajasta oleellisen.

Jaetun ympäristön ja historian vuoksi eläimet ja ihmiset ovat osin samanmuotoisia, mistä seuraa, että myös ihmisen ja eläimen merkitys on jossain määrin jaettava.¹⁵ Filosofit Antti Salminen ja Tere Vadén kirjoittavat kuinka välittäminen ja merkitys eivät ole vain ihmiskulttuurin ilmiöitä, vaan alkavat ennen yksilöä, ennen lajia, ennen kieltä ja kielen jälkeen. Myös Timothy Treadwell hakee samaistutavalta tuntuvaan tapaan merkitystä yhteydestä muuhun elolliseen ja elottomaan. Mietin, ovatko liike ja kehittyminen meille tärkeämpiä kuin turvallisuus; riittääkö perustarpeiden täytyminen, kun kaikkea on tarpeeksi? Haluammeko silloin vähemmän, yksinkertaisempaa, aisteihin perustuvaa. Jotakin, jossa fyysisyys ja henkisyys vuorottelevat, sillä emme toimi vain toista painottaen. Ihminen ei lopulta ole itsensä vaan muun elävän ja kuolevan varassa.¹⁶

Onko hierarkkisten, meitä toisista erottavien järjestelmien luominen kuitenkin ollut pakollista valintatilanteessa, jossa oman lajin menestys vaati toisen hyväksikäyttöä ja jossa edistys ei syntynyt ilman teiden ulottamista metsien läpi? Milloin tällaisesta ajattelusta tuli välttämättömyyden sijaan itsestänselvyyttä? Sosiologi ja eläinoikeusaktivisti Salla Tuomivaara sanoo erottelevien järjestelmien toimineen laajuudessaan meille lajina, tai tarkemmin: meille valkoisina länsimaalaisina. Hän jatkaa kertomalla, että yksi syy vahvan ihminen-eläin-erottelun ylläpitämiseen on huoli ihmisoikeuksista. Ihminen on läpi historiansa oikeuttanut toisten ihmisryhmien alistamisen sijoittamalla nämä lähemmäksi eläimiä. Sivistymätön, heikko, raakalaimainen, on moraalisesti vähempiarvoinen. Mutta miksi oikeuksien luovuttaminen toisillekin lajeille, tai ihmisen eläimellisyyden myöntäminen rapauttaisi ihmisoikeuksia?¹⁷

Eläinten domestikaatio, eli kesyttäminen, jalostaminen ja hyödyntäminen ihmisen tarpeisiin, alkoi Lähi-idässä noin 11 000 vuotta sitten.¹⁸ Historioitsija Charles Patterson on esittänyt, että eläintuotannossa ja -kokeissa omaksumamme maailmankuva, jossa toista lajia voidaan hyödyntää oman etumme tähden sen omat tarpeet sivuuttaen, on mahdollistanut myös toisen ihmisten orjuuttamisen.¹⁹ Eläimellistämällä eläimen tai toisen ihmisen, loitonnamme itsemme vastuusta ja riistämme toisilta elämänmuodoilta tai yksilöiltä niiden ainutlaatuisuuden.²⁰ Samalla vahvistamme käsitystämme yksilöistä, joilla on lupa toimia aktiivisina ja toisista

passiivisina välikappaleina muiden edulle. Empatian näkökulmasta eläintuotanto on yhä olemassa, koska olemme haluttomia laajentamaan myötäelämistemme piiriä. Tätä, samoin kuin ilmastonmuutokseen liittyvä kyvyttömyys ymmärtää ajallisesti ja maantieteellisesti kaukaisia ihmisiä tai eläimiä, voidaan pitää rationaalisen moraalin epäonnistumisena. Empatian kokemus vaatii meiltä myös vaikeiden tunteiden kohtaamista passiivisen kieltämisen sijaan.²¹

Tuomivaara toteaa esseessään eläimen olevan ihmisen itseymmärryksen kannalta keskeisin asia maailmassa. Vastinpari sille, mitä olemme ja mitä emme ole. Tiedon lisääntyessä ihminen on ymmärtänyt olevansa jossain määrin kaikkea sitä, mitä eläimetkin: siis eläin itsekin. Hän kirjoittaa, kuinka ihminen jakaa eläinten kanssa osin myös myönteiset ja hienoimmat ominaisuutensa. Tämän myöntäminen auttaisi meitä luopumaan meitä eläimistä erottavasta pelosta – että kaikki meille arvokas on helposti jonkinlaisen sivistyksen mukana kadotettavaa.²²

3.1. Eläimen tietoisuus

Jos toiset ihmiset ovat meille kuin peilejä, joita tunnemme tarvetta imitoida, miten suhtautamme olemisemme muihin lajeihin? Tuomivaaran sanoessa eläinten ilmentävän koko ihmisyyden määritelmää, tunnen hyvin intuitiivisella tavalla tämän vastaavan johonkin omassa ajattelussani. Ihmisenä olemiseen liittyy selvä olemisen monimutkaisuus ja tavoitteiden risteäminen henkilökohtaisista ulkoapäin annettuihin – vaikka näitä on lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Eläimen seurassa huomaan palautuvani jonkin yksinkertaisen äärelle. Läsnäoloon, paremman määritelmän puutteessa. Aivan kuin eläin maadoittaisi meissä jotakin alkukantaista, jotakin, jonka oma monimutkaistuva kulttuurimme saa hukkaamaan. Minun ei tarvitse olla kovinkaan paljoa, juuri mitään, kelvatakseni eläimelle.

Usein se, minkä koen ihmisen maailmassa puutteekseni, ei suhteessa muihin lajeihin tunnu niin merkittävältä. Arvotamme itseämme ja toisiamme henkisten kykyjen perusteella; ne antavat pohjan menestymiselle ja sille, mitä osaamme

ja ehdimme tuottamaan. Myös eläinten ja ihmisten välinen samankaltaisuus tai erilaisuus linkittyy tavallisesti mieleen – kysymys moraaliseen arvosta on usein kysymys mentaalisten kyvyistä. Samalla, kun ihminen on etsinyt merkkejä ei-inhimillisestä älyllisestä elämästä niin tietotekniikasta kuin avaruudestakin, on koko kysymys paikastamme maailmankaikkeudessa perustunut ajatukselle ainutlaatuisuudestamme. Älyllinen elämä kuvitellaan yhä uudelleen meitä muistuttavaan hahmoon, eläinkunnan ymmärryksen moninaisuuden jäädessä usein huomauttamatta.²³

Filosofi Elisa Aaltola toteaa, että eläinten kykyjä tutkittaessa kriteerit ovat yleensä olleet paitsi yksioikoisia, myös ihmiskeskeisiä. Tietoisuus on lähtökohtaisesti nähty omamme kaltaisena, sen sijaan että tutkimuksissa olisi huomioitu eläinten oma biologia tai historia. Painotukset ovat perustuneet ihmisaistien vahvuuksiin ja fyysiseen rakenteeseen, vaikka nämä saattavat eläimillä olla täysin erilaiset.²⁴ Evoluutiivisesta näkökulmasta voidaan kuitenkin kysyä kuinka lajimme on voinut kehittyä rationaaliseksi ja tietoiseksi, jos koko muussa luonnossa ei ole yhtään välimuotoa?²⁵

Tietoisuus itsessään voidaan yhä määritellä kahdella tapaa, korostaen tiedon objektiivista tai subjektiivista luonnetta. Toiminnallinen malli katsoo tietoisuuden enemmän automaatioksi, jossa mieli prosessoi tiedosta merkityksellisiä hahmotelmia. Osa tuntemukseen perustuvista malleista taas pitää tietoisuuden ulkopäin määrittelyä mahdottomana ja korostaa sen henkilökohtaista tuntemusta, sen kokemuksellisuutta. Jos kuitenkin määritämme tietoisuuden jonkinlaiseksi kokemukseksi todellisuudesta, on sen ymmärtäminen eläinten kohdalla mahdollonta, koska emme näe eläimen, sen paremmin kuin toisen ihmisenkään mielen sisään. Ludwig Wittgensteinin mukaan eläinten mielen ymmärtäminen on meille vaikeaa, sillä se vaatii todellisuuden hahmottamista niiden näkökulmasta – vaikeus ei kuitenkaan tee tuota mieltä olemattomaksi.²⁶

3.2. Eläimen kieli

Määritelmä ihmismielestä kiinnittyy erottamattomasti kykyymme käsitteellistää todellisuuttamme kielen avulla. Sen sijaan, että kieli olisi kehittynyt vain ihmislajille, on perusteltua olettaa, että se on kehittynyt vähemmän monimutkaisten, myös kieltä kaipaamattomien kykyjen varaan.²⁷ Etologi ja kädellistutkija Frans de Waalin mukaan annamme kielelle erityisen roolin, koska esitämme ajatuksemme ja tunteemme sen keinoin. Tuntemusten sanoiksi pukeminen on kuitenkin usein vaikeaa, sillä ajattelu ei pohjimmiltaan ole kielellinen prosessi. Vaikka kieli tukee inhimillistä ajattelua kategorioin ja käsittein, emme tarvitse sitä ajatellaksemme.²⁸ Näin pelkkä kieli ei olisi mielen kehittyneisyyden määrittelijä, vaan tietyt todellisuuden hahmottamisen tavat ja tarpeet johtaisivat kykyyn koostaa lauseita, jotka ilmentävät todellisuutta. Olento voi siis olla tietoinen ja hallita käsitteitä ilman tai ennen kielellistä kykyä.²⁹

Inhimillisten kommunikaatiojärjestelmien seuraaminen vaatii ennalta-asetettujen muotovaatimusten seuraamista. Varmennuskelpoisen kommunikaation kannalta tulkinnallinen liikkumavara on arkikielessä merkki kielen joustavuudesta, oppimisesta ja muutoksesta. Ylilajinen haastelu ei perustukaan protokollaan, vaan kommunikaation joustavien vyöhykkeiden venyttämiseen.³⁰

Antti Salminen ja Tere Vadén käyttävät termiä *haaste* puhuessaan eläimen tavasta kyseenalaistaa pelkällä olemassaolollaan ihmisen elämä ja maailman inhimillinen rajaus. Eläimen eläessä itseriitteisellä tavallaan – haluten, välttäen, ottaen ihmiseen yhteyttä tai välttäen häntä – se näyttää, että elämän voi elää toisin ja sen voi elää nimenomaan tällä tavalla.³¹ Eläimen haaste ei olekaan kapean kommunikatiivinen, eikä näin sen perinteisin välinein todennettavissa. Tästä huolimatta kaikenlajisten eläinten välinen yhteydenpito kertoo kielestä ja viestinnästä.³²

4. Tein sinulle hyvän kodin – Project Room

Keväällä 2017 valmistelin taiteellisen opinnäytteeni ensimmäistä osaa, tulevaa Project Room-näyttelyäni. Olin erityisen kiinnostunut ihmisen tavasta rakentaa tiloja paitsi itselleen, myös muille lajeille. Meillä on halu hallita ja käsitys siitä, että mikä tahansa ympäristö on toisinnettavissa. Muoto voi olla oksasta tai vaikkapa kivistä, materiaali keramiikkaa, muovia tai puuta yhdenmukaisina sarjoina. Tuotamme kopioita luonnonesineistä ja kokoamme niistä jotakin, jota kutsumme laji-tyypilliseksi ympäristöksi. Mietin, millaisia arvoja sekoittuu rakennelmaan, joka on tarkoitettu toisen lajin edustajalle?

Jonkinnäköinen asumus, hiili paperille, 147 x 186cm, 2017

Ensimmäinen valmistuneista piirroksista oli *Jonkinnäköinen asumus* (147 x 186cm). Kuvassa vahvasti suorakulmion muotoon rajatussa tilassa useat tasot risteävät toistensa lomaan, eteen ja taakse. Kuvan alaosassa on kasa jotakin orgaanisen näköistä ainesta ja vieressä portaat johtavat ylemmäs lemmikin ruokakupin näköisen astian luo. Puunkaltaiset kappaleet nousevat pylväsmäisesti ylöspäin. Taustalla näkyvä kasvi ja muutamat heijastuksenomaiset sävyerot paljastavat että kyseessä on suljettu, lasitettu tila. Rakennettu pitämään jotakin sisällään.

Ajatuksenani oli ollut koota kuva jonkinlaisen tasorakenteen, suorien linjojen varaan. Aiemmasta työskentelystäni poiketen käytin tekovaiheessa useita mallikuvia, mutten seurannut niistä yhtäkään orjallisesti. Halusin luottaa intuitioon ja antaa prosessissa mahdollisuuden myös sattumalle. Eläimelle rakennettu tila ja siihen liittyvä valta ja vastuu oli jotakin, josta olin nähnyt myös toistuvaa unta. Tuntui siis luontevalta sekoittaa häilyviä ja outoja, unenkaltaisia elementtejä myös kuvaan.

Halusin, ettei kuvassa ole mitään elollista. Katsoja voi näin keskittyä rakenteisiin ja siihen, millainen ympäristö tässä esitetään ja miltä se saattaisi tuntua. Nyt jälkeinpäin koen teoksen henkivän kaikkea turhaa ja tarpeetonta, jolla maailmamme täytämme. Se näyttää tilan, jonka tarkoitus on tiivistää tehokkaasti ja kompaktisti jotakin luonnollista, jotakin, johon emme lähtökohtaisesti ole vaikuttaneet. Kuvassa näkyvä paikka on täytetty esineillä, jotka imitoivat puuta, oksaa, mahdollisuutta kiipeillä, illuusiota vehreydestä. Tavassamme rakentaa tiloja itsellemme on mielestäni jotakin samaa, sillä kaipaamme niihinkin aitoutta ja pehmeyttä. Luodessaan uutta ihminen raivaa ja nostattaa kappaleita kiihtyvällä tahdilla. Missä ennen oli harvapuinen aukio, on nyt kampusalue. Luonto taas ei ole loppuun asti viritetty ja päämäärätietoinen, vaan toimii hitaiden ja nopeiden prosessien sykleissä. Aika on meille erilainen.

Ensimmäisen työn jälkeen syntynyt piirros *Kuhina* (149 x 192cm), näyttää koko näyttelyteeman kohteen – lemmikkijyrsijän, usean sellaisen, ihmiskämmenellä. En kokenut että näyttely olisi välttämättä vaatinut eläimen konkreettista näyttämistä, mutta tämä kahdesta muusta suuresta piirroksista poikennut kuva tun-

Tein sinulle hyvän kodin, hiili, paperille, 317 x 147cm, 2017

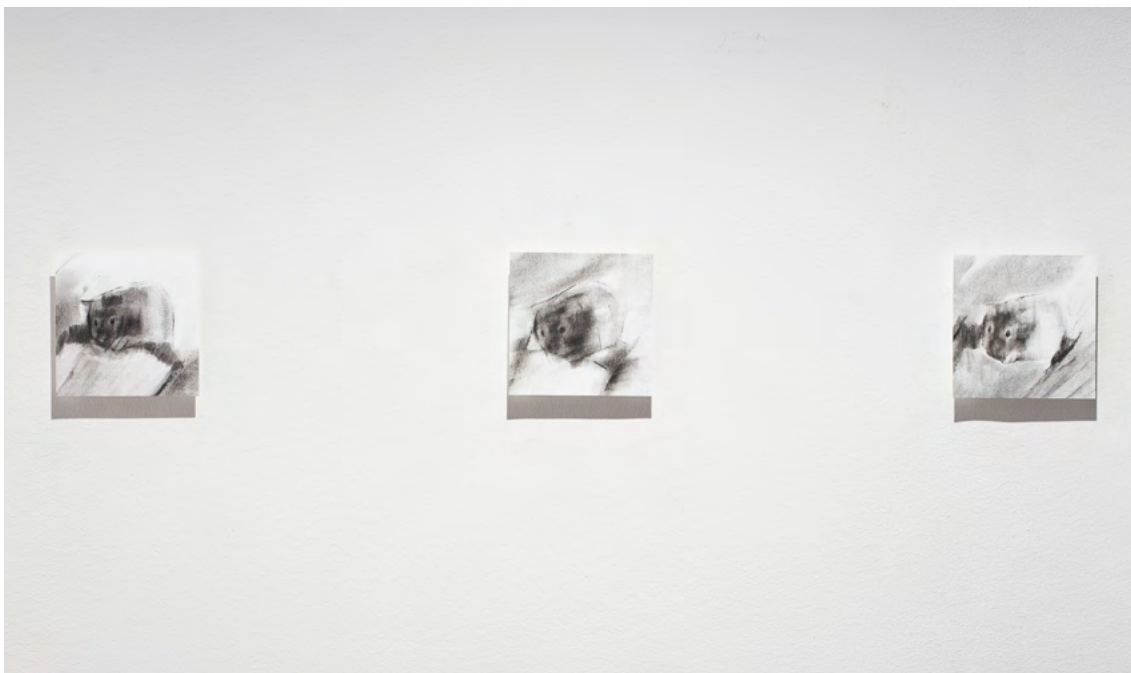

Yleiskuva näyttelystä Tein sinulle hyvän kodin, Project Room

tui tukevan kokonaisuutta. Työ oli suhteellisen abstrakti ja esittävyys piti ehkä pidempään katsomalla löytää. Tämänkin teoksen kohdalla huomasin vaikeuteni kuvitella kuvaa katsojan näkökulmasta, sillä itselleni esittävyys oli ilmeistä. Minulle se näytti kasan jotakin elävää ja liikkuvaa massaa, josta näyttelytekstissäkin puhuin. Halusin tuoda esiin kysymyksen toisen lajin arvosta, jopa itseisarvosta. Eläimet ovat meille usein yhä persoonatonta massaa, jota tuotetaan ja käytetään kulutustavaran tavoin. Koen, että koko näyttelyn yllä leijui kysymys siitä *Kuka eläin on ja mikä on eläimen yksilöllinen arvo suhteessa ihmisarvoon?*

Näyttelyyn tehty kolmas ja viimeinen suuri paperityö *Tein sinulle hyvän kodin* (317 x 147cm) oli ensimmäisen tilaa kuvaavan teoksen (Jonkinnäköinen asumus) vastinpari. Vaakatasoon levittyvä työ on ikään kuin ensimmäisessä työssä nähdyn terraarion toinen seinämä. Vierekkäin ripustettuna ne muodostivat suorakulmaisen tilan, vaikka alunperin tein molemmat itsenäisiksi kuvikseen. Teoksessa vaaka- ja pystyviivat jakavat "terraarion lasiseiniä" ja luovat kuvaan kolmiulotteisuuden tuntua. Jälleen erilaiset lemmikkituotteet vuorottelevat kuvassa hieman painajaisenomaisten pintojen ja hahmojen kanssa. Kasvoja hahmottaa sieltäkin, missä niitä ei tarkoituksellisesti ole. Työskentelyprosessi oli ensimmäiseen terraariota kuvaavaan teokseen verrattuna vaikea; en ollut lainkaan yhtä varma lopputuloksesta ja siitä, mihin suuntaan työtä tulisi kuljettaa. Tämä on minulle kuitenkin tyypillistä ja usein työ etenee pitkään hitaasti, kunnes jokin nyrjähtää kohdalleen ja isotkin ongelmat ratkeavat arvaamatta.

Poju I, Poju II, Poju III, hiili paperille, 11 x 11cm, 2017

Piirrosten lisäksi halusin näyttelyyn jotakin, mikä rikkoisi kuvien staattisuutta ja lihallistaisi ajatuksen eläimestä, jota kuvien maailmassa ei juuri näy. Syntyi ajatus tuoda terraario galleriatilaan objektina, pelkistetyssä muodossa, koostuen vain purunkaltaisesta aineksestä suorakulmion sisällä. Tämän höttöisen materiaalin mukautuvuutta voisin käyttää tuomaan "terraarioon" näkymättömien olentojen liikettä ja kuvaamaan osaltaan merkityksettömyyttä, jota eläimet meille usein edustavat. Myöhemmin tekniikaksi valikoitui ohjelmoitavien arduino-moottorien

Kuhina, hiili paperille, 149 x 192cm, 2017

käyttäminen liikkeen tuottamiseksi. Minulla ei ollut tämänkaltaisesta tekniikasta aiempaa kokemusta, mutta onnekseni sain apua osaavalta ystävältä. Halusin liittää *Pesä*-teokseen myös ääntä, jota nauhoitin toisen gerbiilejä omistavan ystäväni luona. Mielestäni jyrksijöiden rapisevat ja säpsähtelevät, säikyt äänet korostivat myös piirrosten kolkkoutta, kuvissa olevien tilojen autiutta selvästi elollisista olennoista, ja kaikuivat galleriatilassa sopivan häiritsevinä.

Ripustuksessa työt tuntuivat ensin kokoaan pienemmiltä. Tila tuntui nielaisevan ne. Piirrosten koko ja oma hidas tapani työstää niitä ei vielä tähän mennessä ole tuottanut ylitsepursuvia näyttelyitä. Pidän karsituista, jopa askeettisista kokonaisuuksista, joten tätäkin ajatusta vasten hyväksyin käsillä olevan näyttelyn sisältävän rajatun määrän töitä. Olin ladannut suuriin kuviin niin paljon aikaa ja ajatuksia, ettei useammaksi kuvaksi ripottelu olisi ollut mahdollista. Koin piirrosten myös tiivistävän kuvallisesti kaiken sen, mitä ajatuksellisesti olin tältä kokonaisuudelta hakenut. Sitä, mikä kuvissa näyttäytyi verhotumpana, avasin lisää näyttelytekstissä. Lopulta varmistuin myös siitä, että ripustus vain muutamalla kookkaammalla teoksella jätti niiden ympärille paljon tilaa ja oli ehdottomasti kokonaisuudelle eduksi. Tila tuntui väljältä, mutta kuvien ympärille tiivistyvältä.

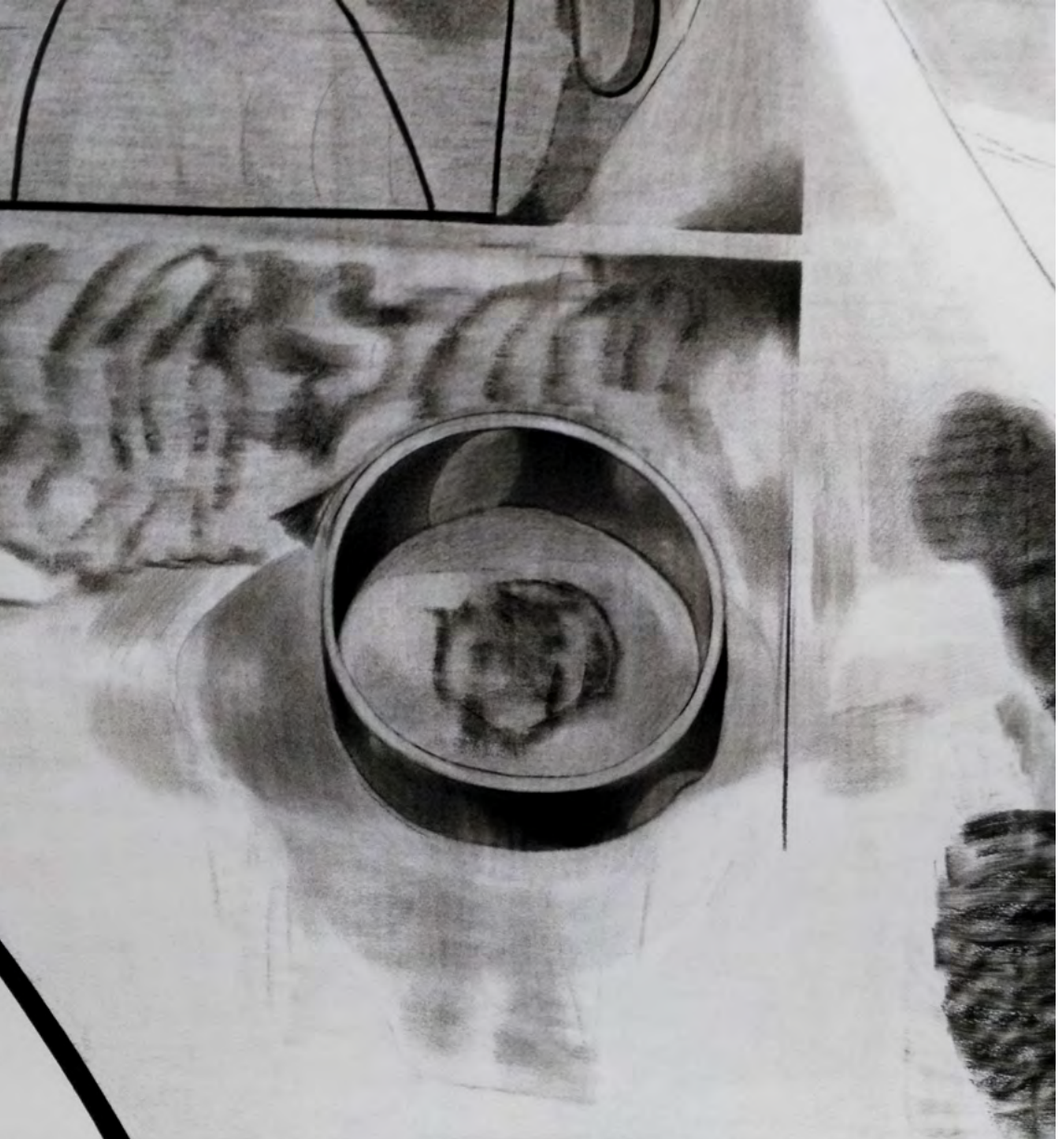
Suurten piirrosten lisäksi minulla oli ripustuksessa mukana muutama ylimääräinen pienempi piirrostyö. Professorini Annu Vertasen kanssa tulimme siihen tulokseen, etteivät ne lisänneet kokonaisuuteen mitään oleellista. Onneksi ripustukseen oli kuitenkin käytettävissä useampi päivä, joiden aikana ehdin katsoa tilaa myös tarinallisuuden näkökulmasta; kaipasin näyttelyyn alustusta, vihjettä eläimestä, joka oli kaiken pääosassa, mutta suurimmaksi osaksi näkymättömissä. Viimeisenä lisäsin vielä kolme kuvallista toisintoa jyrksijästä, jonka olin piirtänyt

Pesä, kertopuu, kipsi, puru, servomootorit, 2017

ihmiskädelle. Leikkasin kaikista kolmesta alun perin suuremmasta kuvasta 11 x 11cm-kokoisen alueen, joka sisälsi vain jyräjän. Nämä kolme, *Poju I*, *Poju II* & *Poju III*, toimivat lopulta Project Roomin etu- ja takatilan erottavan käytävän alussa ensimmäisinä oman kokonaisuuteni avaavina teoksina. Kuvien pieni koko olisi tehnyt ne helpoksi ohittaa, siksi sijoittelu pitkän ja tyhjän käytävän alkuun tuntui loogiselta. Kävijän olisi pakko kohdata kuvat astuessaan gallerian pimennetyistä etutilasta verhon takaa valoisaan käytävään. Myöhemmin tajusin, että nämä kolme pientä kuvaa olivat ikään kuin haamukuvia niistä eläimistä, jotka arduino-installaatiossa liikkuvat näkymättöminä. Katsojalle ne saattoivat toimia avaimina näyttelykokonaisuuden teemoihin.

Ainoa asia, joka minua näyttelyn kerronnallisuuden suhteen jäi kaduttamaan, oli se, ettei katsojaa "pakotettu" oikeaan kiertosuuntaan; takatilan ja pienen keskitilan välistä ovea ei ehditty sulkea. Näin näyttelykävijät kulkivat näyttelyosiooni myös toisesta kiertosuunnasta, joka ei kerronnallisesti toiminut yhtä hyvin. Silti

Yksityiskohta teoksesta Tein sinulle hyvän kodin

kokonaisuudessaan näyttelyn tarina kietoutui mielestäni eheäksi kokonaisuudeksi, joka keskusteli temaattisesti myös etutilassa olevan Saara Hyvärisen videoinstallaation kanssa.

5. Empatia – yritys ymmärtää jotakin toista

Olen katunut, että pidimme sinut. Koen vapauteni kaventuneen. Samalla painava tunne rintakehässä on syyllisyyttä ja itsekkyyttä; minun vapauteni suhteessa sinun "vapauteesi".

Miten olemme luoneet järjestelmän, jossa kotieläimen suurin itsemääräämisen muoto on verkotettu ulkohäkki? Mihin vapauttais sinut jos haluaisin sinulle jotain parempaa? Niukalle ruoalle, autoteiden varsille, loisivaksi ja lopulta pakkasöihin. Kurjuus vai vapaus? Lyhyt vai pitkä? En tiedä itsekään kumman valitsisin, jos olisin sinä.

Kun yritän olla osassasi, tunnen paineen ohimoillani – näistä kysymyksistä ei ole tietä ulos. Minä päätän sinun puolestasi, vaikka vois in antaa myös sinun päättää. Mitä silloin ajattelisit. Harkitsisitko sen hetken, sen päivän mittaa pidemmälle? Jos vaeltaisit kauas, mieltisitkö, että nyt olisi hyvä palata vai harhauttaisiko viereisen oksan rastas sinut jäämään.

Miten hahmottaisit minut ja sen tutun käden, joka sinulle merkitsee turvaa, kosketusta ja ravintoa? Missä suhteessa se olisi sinun kehoosi, joka saisi nyt kulkea vapaasti laajemmin kuin koskaan. Osaisitko kaivata, tuntisitko väsymystä epävarmuudesta tai pelosta?

En tiedä mitä valitsisit. En tiedä onko oikein antaa sinun valita. Tässä koen, että sinun kuviteltu toiveesi ja ihmisen etiikka ohjaavat minua kah-taalle. Tässä syntyy paine ohimoillani.

Koko Project Room-näyttelyni juontui halustani ja kiinnostuksestani kuvitella itseni eläimen tilaan, sen tilalle. Ennen näyttelyä kiersin pitkään lemmikkitarvikekauppoja etenkin lasiterraarioissa olevia jyrjsijöitä tarkastellen. Tämä oli minulle aina ristiriitaista toimintaa; tunnistin haluni tarkkailla eläintä, mutta

samalla sen, että tässä esille asettamisessa oli jotakin lähtökohtaisesti väärää. Kenen antama on ihmisen oikeus hallita ja säilöä muita lajeja? Eikö empatia vangittua ihmistä kohtaan pitäisi ulottua myös muihin olentoihin?

Tutustuin kirjallisuustieteen professori Lea Rojolan esseen kautta Harry Harlow'n kokeisiin³³, joissa hän 1950-luvulla tutki (äidillisen) rakkauden ja kiintymyksen olemusta reesusapinoilla. Harlow'n menetelmien taustalla on yhä osin vaikuttava tieteen ihanne, jossa tutkija etäännyttää itsensä vain kohteensa tarkkailijaksi. Objektiivisuuden vaatimus poisti työstä tunteiden ja ajatusten osuuden,³⁴ samalla kun toistettavuus ja vahvistettavuus asettivat lukemattomia eläimiä koe-tilanteisiin, joita suuri yleisö ensin ihasteli, sitten paheksui ja jotka nyt saavat minut syvästi surulliseksi. On vaikea yrittää suhteuttaa saavutetun nykytietämyksen oikeutusta eläimille aiheutetun kärsimyksen määrään. Riippumaton tutkimus on tarkoittanut pyrkimystä tyypistää kaikki ympärillämme muuttumattomien toisten sarjoittamaksi mekanismiksi.

Rojola yrittää tekstissään tarkastella prosessia, jossa todellisuus on käsitetty ennemmin koneeksi kuin eläväksi organismiksi.³⁵ Länsimainen ajatteluperinteemme pohjaa olemassa olevan rationaaliseen, eli järkipohjaiseen hahmottamiseen. Myös moraalinen pohdinta koskien itseä tai saman- ja toislaisia kanssaeläjiä, on jäsentynyt järjen kautta, pyrkien minimoimaan tunteiden harhauttavaa osuutta. Rationalismin ongelma on kuitenkin siinä, että se korostaa yhtä ominaisuuttamme jättäen huomiotta tunteet, kokemukset ja aistit, luoden näin vinoutuneen käsityksen ihmisyydestä. Tunne on irrottamaton osa ajattelua, eikä sitä ole mahdollista erottaa järjestä. Kun moraalialue lähestytään puhtaasti rationaalisesti, on seurauksena helposti hyötyä laskelmoivaa ajattelua, joka seuraa tuottavuuden lukuja hukaten alleen yksilöt.³⁶

Laajemmin voidaan ajatella, että järkipohjainen ajattelu, korostaen ymmärrystä sellaisena, kuin se meille näyttäytyy, luottaa muiden lajien yksinkertaisuuteen ja tunteettomuuteen. Eläin on usein vastuuta opettelevan lapsen harjoituskapale, sijoitus tai harrastus ennemmin kuin tunteva ja ymmärtävä olento. Vaikuttaa siltä, ettemme siedä eläimeltä vaatimusta hyvästä kohtelusta samoin kuin toi-

selta ihmiseltä. Samalla eläimen ymmärtäminen edellyttää meiltä muutakin kuin suoraa ja selkeää kommunikointia. Useat naispuoliset eläinoikeusteoreetikot ovat korostaneet eläin-ihmissuhteessa emotionaalisen tunneyhteyden tärkeyttä. Maternaalinen epistemologia juontuu äidillisen hoivaamisen historiaan ja pitää yletöntä kontrolloimista tieteellisessä tutkimuksessa maailman perusolemuksen vastaisena. Kaikkea ei ole mahdollista tai tarpeellista hallita. Tunteen tulisi kulkea niin tutkimuksessa kuin yleisessä suhteessamme eläviin olentoihin aina rationaalisuuden rinnalla.³⁷

5.1. Samaistuminen

Tunteiden ja erityisesti empatian rooli on yhä kasvavassa osassa eläimiä koskevan filosofian kysymyksissä. Välittömyydestä kumpuavaa moraalialia on analyyttisen argumentoinnin sijaan tarjottu vaihtoehdoksi tekojemme ja niiden seurausten välisten yhteyksien ymmärtämiseen. Jo David Hume väitti 1700-luvulla tunteiden olevan moraalin keskiössä. Ajatus siitä, että muihin samaistuminen ja myötäeläminen tuovat heidät välittämismme piiriin, ei siis ole aivan uusi. Keskeisenä lähtökohtana on itsestä tuntemamme huolen ulottaminen ulkopuolellemme.³⁸

Empatian kokemus on avainasemassa erityisesti silloin, kun toisten näkökulman huomioiminen vaatii meiltä uhrauksia. Emme keskity vain itseemme, vaan tietoisesti toissuuntautuneesti otamme huomioon erilaiset tavat nähdä maailma. Myös avoimuus tunnistaa yksilöllisyyttä, toimijuutta ja arvoa itsestä tai omasta lajista eroavissa olennoissa kumpuaa empaattisesta moraalitunteesta. Elisa Aaltolan mukaan nämä tunteet puuttuvat usein eläinsuhteestamme, jotka ovat toistuvan minä-suuntautuneita, jättäen toislajisen olennon näkökulman ulkopuolelleen. Samankaltaisesta ajattelusta juontuu myös käsitys siitä, ettei mitään ihmisyyden ulkopuolista tarvitse nähdä tai ottaa huomioon.³⁹

Tunteiden toissijaisuutta korostava kulttuuri etäännyttää meidät helposti niiden merkityksestä – ihminen saattaa vaimentaa myötätuntonsa, mutta samalla tiedostamattaan seurata muita, negatiivisia tunteita vihasta pelkoon tai kateuteen.

Niinpä yhteiskunnan, joka rakentuu pelkän optimoinnin sijaan myös moraalisen huomioonottamisen kautta, tulisi arvioida mitä tunteita sen jäsenien olisi syytä seurata.⁴⁰ Tunteiden rooli eri tieteenaloilla onkin viime vuosikymmeninä jälleen noussut esiin; sosiaalipsykologi Jonathan Haidt on väittänyt, että moraaliset periaatteemme koostuvat ensisijaisesti intuitiosta koskien oikeaa ja väärää, ennen minkäänlaista rationaalista pohdintaa.⁴¹ Tunteiden kautta näemme todellisuuden moraalin valossa, jolloin tosiasiaa tulee meille tunnetasolla merkityksellinen.⁴²

Empatia edistää siis muiden kohtaamista subjekteina kasvottomien objektien sijaan. Moraali taas juontuu juuri kyvystämme tunnistaa yksilöyttä, muita olentoja tarpeineen, kokemuksineen ja mielineen, tehden niistä jotakin muuta kuin omiin tarpeisiimme hyödynnettävää massaa. Aaltola kirjoittaa, että empatialla voi olla yksilön elämää merkityksellistävä vaikutus, sillä oman hyvinvointimme lisäksi huomioimme myös sen, mikä on tärkeää muille. Mikäli empatian vaikutus moraalikäsitystemme muodostumisessa on merkittävä, on se myös yhteiskuntaan vaikuttava tekijä, jonka ottaminen osaksi ajatteluumme voisi vastakkainasettelujen sijaan viedä kohti avoimempaa tapaa elää suhteessa muihin.⁴³

5.2. Eläin esimerkkinä toisenlaiselle tavalle elää

Eläimissä ja erityisesti lemmikkieläimissä kohtaavat erilaiset käsityksemme vapaudesta. Filosofi Erika Ruonakoski puhuu kirjoituksessaan villieläimestä vapauden symbolina ja toisaalta lemmikeistä ihmisen tarpeiden määrittelemänä. Vapaus toislajisen eläimen kanssa voi kuitenkin toteutua myös yhteisinä toimina, muutoksena ja joksikin tulemisena.⁴⁴

Ranskalaisfilosofien Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin ajattelussa eläimen oleminen on avointa, määrittelemätöntä ja vapaata, ja näin mallina inhimilliselle elämälle; olemisen tavalle, jota ihmisen tulisi tavoitella. *Eläimeksi-tulemisesta* puhuessaan he tarkoittavat eläimien näkemistä ensisijaisesti laumoina, joiden moneus, valppaus ja kielen rajoille asettuminen luonnehtivat parhaiten niiden tapaa olla.⁴⁵ Yhdysvaltalaisutkija Donna Haraway on kritisoinut tällaista eläimen

redusoimista vain valtasuhteita kyseenalaistavaksi kapinallisuuden symboliksi, jonka yksilöllisyys on toisarvoista.⁴⁶ Hän on itse käyttänyt käsitteitä *kumppanilaji* ja *eläinten-kanssa-kehkeytyminen*⁴⁷, kuvaamaan lajien yhteen liittyneitä elämiä luonnon ja kulttuurin jyrkän kahtiajaon sijaan. Haraway on myös esittänyt ajatuksen kotieläinten läsnäolon vaikutuksesta ihmisen perimään; kaikki yhdessä elävät lajit muodostavat hänen mukaansa muuttuvia luontokulttuureja⁴⁸, joissa ne vaikuttavat toistensa kehitykseen, kulttuuriin ja lajienväliseen kommunikaatioon. Keskinäinen vuorovaikutus on tehnyt jokaisesta erillisestä kumppanilajista sen, mitä se on nyt, kehityksen jatkuessa edelleen.⁴⁹

Lajienvälisen vuorovaikutuksen ohjaimissa on kuitenkin ihminen, jonka kyky suunnitelmallisuuteen muokkaa toisia lajeja meille edulliseen suuntaan. Muistimme luo kehityksemme jatkumoa – tiedon aiempien sukupolvien merkityksestä. Entä jos eläimelläkin on suhde historiaansa, vaikka sen yksilöllinen elämä olisi lyhyt ja monotoninen jo lukemattomissa polvissa? Yhtenä vahvana eläinten tietoisuutta puoltavana esimerkkinä voidaan pitää useiden lajien sukupolvia ylittävää oppimista, omaa kulttuuria. Harawayn mukaan eläimen ajallisuus poikkeaa omastamme, sillä tulevaisuus ei avaudu niille mahdollisuuksien ulottuvuutena toisin kuin ihmiselle. Ajallinen käsityskykymme mahdollistaa merkityksen ja mahdollisuuksien poissaolosta juontuvan nykyhetkeen heräämisen vapaudenkokemuksen, mutta eläinkin voi olla suhteessa tapahtuneisiin ja tuleviin mahdollisuuksiinsa. Eläimellä ne vain ovat voimakkaammin sidoksissa läsnä olevaan.⁵⁰

Olen usein miettinyt lajityypillisen käyttäytymisen tai elinympäristön käsitettä ja mitä se oikeastaan tarkoittaa suhteessa eläimen vapauteen tai ajallisuuteen. Vankeudessa elävän eläimen viettien mahdollistaminen, tyyppillisen ympäristön imitoiminen, tehdään ehkä enemmän eläintä katsovan ihmisen kuin itse eläimen vuoksi. Eläimessä meitä kiehtoo sen erilaisuus ja usein jatkuva pyrkimys irti vaikutuskestämme ja hallinnastamme. Lajityypilliseen käyttäytymiseen lukittu tuttuus avautuu eläimen kulttuurisen maiseman kaltaisilla elementeillä ja materiaaleilla, jotka kuitenkin rajautuvat selkeästi seinin ja kalterein. Luonnossa tapahtuva jatkuva vaihtelu ja vuodenaajat eivät välity suurimmalla osalla korvikeympäristöissä elävistä eläimistä millään tavalla, vuorokaudenajankin ollessa ehkä uudelleenmääritelty.

Salmisen ja Vadénin mukaan koko ilmaisu *lajityyppillinen* on vain yritys hälventää ihmisen tapaa kohdella tuotantoeläimiä resurssina, hyödyn lähteenä; Inhimillisen tiedon on mahdotonta löytää rajaus, jolla muu elollinen nautinto ja kärsimys asettuisi johonkin mitattavaan muotoon.⁵¹ Filosofi Martha Nussbaum puolestaan puhuu toimintavalmiuksista, jotka hänen mukaansa vaikuttavat suoraan yksilön mahdollisuuksiin kukoistaa. Hänen mukaansa erilaiset olennot tarvitsevat erilaiset olosuhteet kykyjensä ja mentaalisen potentiaalinsa saavuttaakseen. Niin eläinten kohtaama monotoninen ympäristö laboratorioissa ja tuotantotiloilla, kuin kehitysvammaisten kohtelu ja elinolosuhteet edesauttavat heidän kykyjensä aliarviointia, heidän alisuoriutumistaan.⁵² Tämä johtaa kategorisiin erotteluihin, jotka typistävät olennot yksiköiksi ja ryhmiksi ilman yksilöiden keskenään eroavia ominaisuuksia tai kykyjä. Yksilöllisyyden hämärtyminen vähentää tuntuvasti mahdollisuuksiamme ymmärtää näitä "toisia".⁵³

Olen jo kauan kääntynyt kohti ajatusta lemmikkienpidon lakkauttamisesta, vaikka käytännössä se tuntuu nykytilanteessa kaukaiselta, lähes mahdottomalta. Mitä tämä ajatus merkitsisi jos puhuisin tuotantoeläimistä ja kaikesta siitä, mitä niiden ruumiit meille tuottavat? Nussbaumin mukaan ryhmiä alistavista käytännöistä ja ajattelutavoista päästään irti vasta kun kykenemme vastaanottamaan tietoa niiden todellisesta olemuksesta ja hyväksymään, että vanha totutunlainen tapa, omakin käytös, ei ole ollut oikein. Hänen mukaansa ihmislaji on kyennyt vastaviin muutoksiin aiemminkin, vaikka esimerkit koskevatkin vain oman lajimme edustajia. Muiden lajien kohdalla haaste on astetta suurempi.⁵⁴

6. Ihmisen jälkeen

Se, miten kohtelen sinua, määrittää minun ihmisyyttäni. Sinä jos kuka, kysyt kysymyksiä siitä, millainen minä olen tai millainen haluan olla.

Elämän mittainen sitoumus – kuuluu eläinsuojeluyhdistyksen iskulause. Irvistä sisäisesti. Olen oman aikani lapsi, jolle katsominen vuoden päähän tuntuu mahdottomalta. Sinä katsot minua vielä viidentoista vuoden kuluttua.

Minä ja sinä. Sinä haluaisit minut vain tähän hetkeen. Tekemään mitä tahansa, jota sinä voisit katsella. Jos jotakin olen mielestäsi oppinut, se ei pidä pysähtyneisyydestä. Sinun mielesi on tehty liikkeen tarkkailuun, sen tasapainottaja on edestakainen heiluri.

Siinä olemme ehkä samanlaisia.

Olen ajoittain kokenut suurempaa yhteyttä muihin lajeihin, jopa elottomaan luontoon, kuin toisiin ihmisiin. Voisin kuvailla omaa suhdettani toislaajisten eläinten edustajiin vaikkapa ystävälliseksi välinpitämättömyydeksi: olen utelias ja pidän kontaktista, vaikka vain kuvitellusta, noiden toisten kanssa, mutta pyrin tietoisesti välttämään niiden toimintaan sekaantumista tai käytöksen inhimillistävä tulkintaa. Pidän tarkkailusta niin kauan kuin se ei suoraan vaikuta eläimen luontaiseen käytökseen, enkä sekaannu sen toimiin. Olen kuin kohtelias naapuri, joka nyökkää tervehtiäkseen ja väistää hieman ohittaessaan. Pidän ajatuksesta, että lajeina risteämme toisiamme satoja kertoa päivässä ja mahdumme samaan tilaan, jaamme sen tasavertaisina. Silti juuri tämä ajatus on vain kangastus minulle ideaalista tavasta olla ja ajatella. Käytännössä olemme ottaneet lähes kaiken tilan hallintaamme ja nuo toiset liikkuvat sen reunoilla, öisin ja huomauttamatta. Minä haluan väistää, mutta niiden sen sijaan täytyy.

En pysty kuvittelemaan maailmaa ilman ihmisen laajamittaista ympäristön ja muiden eliöiden hyödyntämistä. Voin väittää, ettemme olisi kehittyneet ilman maatalouden yleistymisen mahdollistamaa väestönkasvua, joka taas pitää sisälleen eläinten käytön energiana ja materiaalina. Tavoittelemamme olemisen varmuus on tarkoittanut kaiken muun elollisen epävarmuutta. Muutoin en olisi tässä miettimässä, mitä olemme laajamittaisesti ja kovakouraisesti ottaneet, mutta se, että minulla on kyky punnita tekojamme avaa mahdollisuuden oppia menneisyydestä – vaikuttaa nykyisyyteen. En osaa vielä kuvitella tulevaa, mutta sen on pakko olla toisenlainen.

Salla Tuomivaara kiteyttää esseessään posthumanismin ajatuksen haluksi purkaa ihmisen ja muiden eliöiden vastakohtaisuutta ja ihmisen yliveraista asemaa sekä tuoda kuvaan ei-inhimilliset olennot. Tuomivaaran mukaan eettisten ongelmien näkökulmasta ihmiskeskeisen maailmankuva pitäisi kaikkien ei-inhimillisten toimijoiden sijaan kuitenkin laajentaa *tuntoisuuden* määritelmällä. Jos toimisimme varovaisuusperiaatetta noudattaen, meidän tulisi välttää kärsimyksen tuottamista toiselle olennotelle, mikäli sen tunteminen näyttää tieteellisen tiedon pohjalta mahdolliselta. Näin voitaisiin käsitellä ja purkaa ihmisen väkivaltaista suhdetta muihin eliöihin eettisesti kestävämpää kuvaa tavoitellen.⁵⁵ Omaa lähestymistapaansa Tuomivaara kuvaa sanomalla ”Vaikka en voisi täydellisellä varmuudella tietää, että tunnet, en halua satuttaa sinua”.⁵⁶ Myös minulle toisen olevaisen kunnioittaminen on tuntevuudesta riippumaton itseisarvo. Emme ole enemmän tai vähemmän, vaan yhtä paljon.

Kirjoittaja ja empatian vapaa tutkija Sami Keto näkee kuvamme ihmisyydestä erilaisina kertomuksina, jotka määrittävät olennaisesti suhdettamme muuhun maailmaan. Rationaalisuutta ja oikeudenmukaisuutta korostavat tarinat, samoin kuin näkemys ihmisestä kilpailussa muita vastaan, on koettu ristiriitaisiksi suhteessa myötäelävään ihmiskuvaan. Kedon mukaan näiden ajatusten kyseenalaistaminen on paitsi mahdollista, myös välttämätöntä ymmärtääksemme kuinka meidän tulisi elää ihmisinä.⁵⁷ Hyvänä esimerkkinä voidaan pitää luutunutta ajatusta lajistamme hierarkkisena ja sotalaisena, vaikka esimerkiksi antropologi Douglas Fry on osoittanut jo maatalousvaltaisuutta kauan edeltäneen metsästäjä-keräilijä-kulttuurin

toimineen vahvasti egalitaarisuuteen, yhtäläiseen ihmisarvoon, perustuen. Ihminen on siis historiansa aikana kyennyt järjestämään yhteisönsä useampaan kuin yhteen arvomaailmaan perustuen.⁵⁸

Empaattiseen ihmiskuvaan sopii ajatus meistä muovautuvina olentoina, jotka resonovat ympäristöstä tapahtuviin muutoksiin sekä yhteisö- että yksilötasolla.⁵⁹ Koen erityisen kiinnostavaksi mielikuvan staattisen persoonan murtumisesta, yksilöstä enemmänkin olosuhteidensa peilinä kuin geenien määrittelymäänä kivettyneenä totena. Erilaisuuden hyväksymisessä on nimenomaan kyse sen sietämisestä, alkaen omasta itsestämmestä. Tuntuu helpottavalta ajatella etteivät minuutemme piirteet välttämättä ole täysin perimämme määrittämiä, vaan muovautuvia, läpi elämämme muutoksessa. Jos en itsekään ole aina staattisesti sama, ymmärrän ehkä paremmin toiseutta myös muissa olennoissa lajista riippumatta.

Keto kirjoittaa, että vielä tällä hetkellä olemisemme plastisuus, elinikäisen ja elämänlaajuuden oppimisen tarkoitus on lähinnä kansallisen kilpailukykyyn lisääminen. Talouskasvun edistämisestä on tehty kansalaisvelvollisuus, joka mahdollistaa henkilökohtaisen itsensä kehittämisen ja menestymisen. Sivuu jäävät tällöin kysymykset oman toiminnan vaikutuksista muihin ihmisiin, eläimiin ja luontoon. Yksi vuonna 2016 voimaan tulleen uuden opetussuunnitelman tavoitteista on kuitenkin ekososiaalisen sivistyksen toteuttaminen. Tämä tarkoittaisi sitä, että ekologia olisi sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden asemesta näistä kolmesta ensisijainen. Sosiaalinen arvomaailma kulkisi ekologian rinnalla, talouden ollessa vain väline näiden taustalla. Uudistuksen tarkoitus on siirtää huolenpitoamme keskiö välittömästi itselle läheisistä olennoista muihin eläimiin, kasveihin ja elottomaan luontoon. Empatiakokemuksen laajentamisella ja syventämisellä on tämän toteuttamisessa merkittävä rooli: ekososiaalisen sivistyksen myötä merkityksellisyyden kokemuksesta tulisi yksilölle halujen seuraamista arvokkaampaa.⁶⁰

Lopulta empatia koskettaa merkittävästi myös suhtautumistamme ilmastonmuutokseen tilanteessa, jossa rationaalisuus, oikeudenmukaisuus tai tieto eivät ole saaneet meitä toimimaan. Ilmastonmuutoksen ongelman ja empatian suhdetta

tutkinut ympäristötutkija Renee Lertzman pitää passiivisuutta muuttuvan ilmastomme edessä haluttomuutena ulottaa empatian piiriämme välittömästä lähiympäristöstämme tai ajastamme laajemmalle.⁶¹ Filosofin Simone Weil on viitannut näihin ongelmiin kysymällä "olemmeko yksilöinä ja yhteiskuntana tulleet kyvyttö-
miksi tunnistamaan oman vastuumme?"⁶²

7. Metaanimerenrannalla – Kuvan Kevät 2018

Opinnäytteeni toisen osan ja Kuvan kevät-näyttelyn teosten valmisteluprosessi alkoi, hieman takellellä, jo loppuvuodesta 2017. Tunsin itseni ”tyhjäksi-imetyksi” vielä kauan Project Room -näyttelyni jälkeen. Koko prosessi oli ollut varsin intensiivinen, vaikka teoksia ei niin valtavan montaa ollutkaan. Hitaasti aloin kuitenkin tunnustella teemoja, joita kevään teoksissa haluaisin käsitellä. Mikään ei vain tuntunut kovin tärkeältä tai merkitykselliseltä.

Olin Kuvataideakatemian Berliinin-residenssissä joulukuun 2017 alussa ja keskityin vain tulevan teoksen sanalliseen ideointiin. Se tuntui tuskaiselta, mutta sain aikaiseksi sivun pituisen aihion, jonka jo viikon päästä esittelin maisteriseminaari-ryhmälleni:

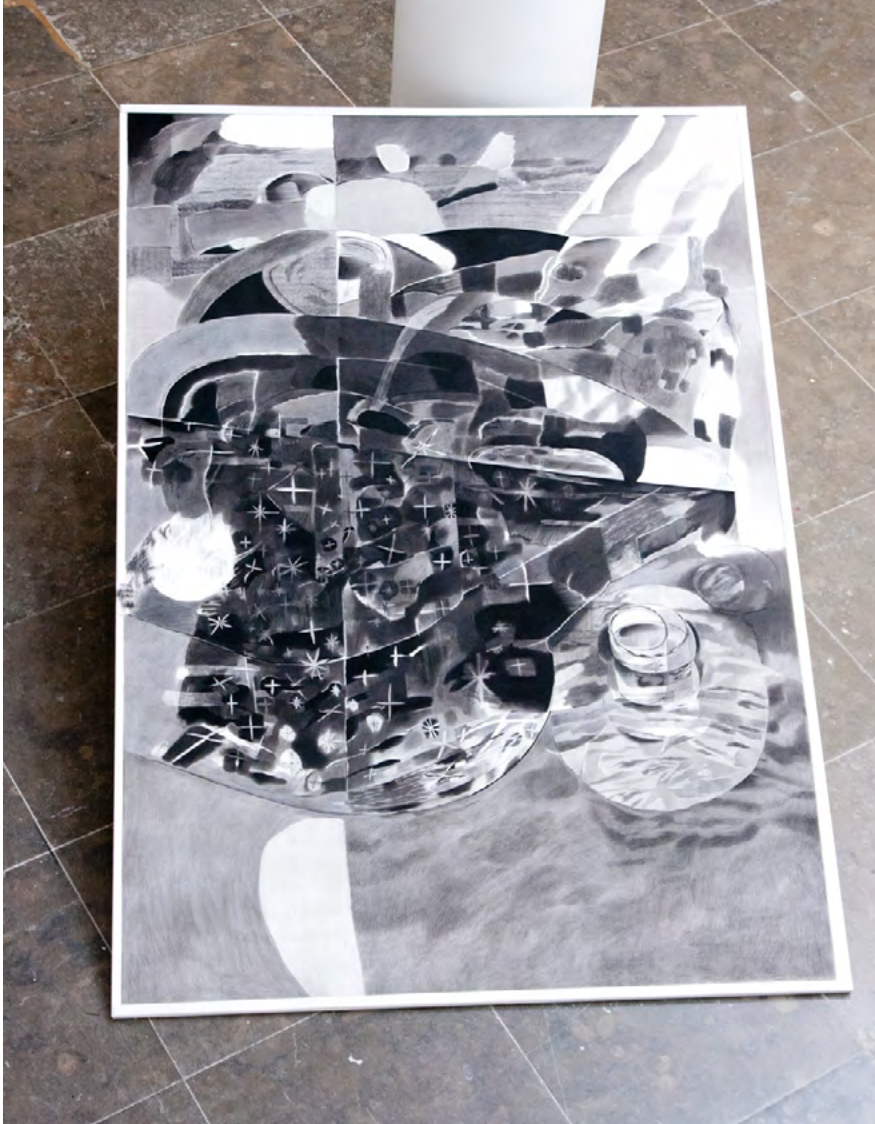
Työn lähtökohtana on tällä hetkellä ajatus yksinäisyydestä henkilökohtaisena ja universaalina kokemuksena. Olen tutkaillut Fermin paradoksia, joka tiivistettynä on kysymys siitä, miten älyllistä elämää ei maan ulkopuolelta ole löytynyt, vaikka maailmankaikkeuden rakenteen laskennallisilla todennäköisyyksillä näin olisi pitänyt jo käydä. Kysymys nostaa esiin myös eri näkemyspiirien erot siinä, olisiko mahdollinen ”ainutlaatuisuutemme” osoitus erityisyydestä, jostakin jumalallisesta alkuunpanijasta, vai vain surullinen ajatus siitä että tämä on korkeinta mitä maailmankaikkeus on tuottanut. Olen miettinyt myös ajatusta paratiisista harmonian tyysijana ja mitä tuo kaiken tai kaikkien yhteys voisi merkitä. Tietyllä tapaa paratiisiajattelu ja älyllisen entiteetin etsintä pitävät sisälleen toiveen korkeammasta olemisesta. Sellaisesta yhteydestä olentojen välillä, joka ei tässä maailmassa toteudu.

Ajatukseni olivat sekavia ja laajoja. Kyseenalaistin näiden teemojen sopivuutta tähän näyttelyyn vielä monta kertaa ennen varsinaisen työskentelyn alkamista, mutta koska mikään muu ei juuri silloin tuntunut mielekkäältä, pysyin niiden parissa. Minua kiinnosti erityisesti paratiisi kaikkien toiveiden kohteena. Omat

toiveeni liittyivät ihmisen maapallolle aiheuttamien tuhojen poistamiseen – paikkaan ilman tuholaista, ihmistä. Minulle tuo paikka näyttäytyi paitsi rauhallisena ja hiljaisena, myös tasapuolisena. Luonto ei ehkä todellisuudessa ole sellainen kuin toiveissani, mutta ihmisen osuus sen kielteisissä prosesseissa, suhteessa muihin lajeihin, on ylikorostunut. Millainen voisi olla tasapainoisempi kokonaisuus?

Varsinkin nyt, ajallisen etäisyyden päästä, näen kuvaelmani idealistiset ja naiivit puolet. Kysyn kuitenkin, mikä on tällaisen ajattelun perustavanlaatuisen virhe? Mikä oli Timothy Treadwellin perustavanlaatuisen virhe? Ehkä usko hyvyiden ja kiltteyden takaisinhohtaviin ominaisuuksiin. Siihen, että poistamalla yhden tekijän, yhden lajin, lopputulos olisi jotenkin harmoninen kaaoksen sijaan? Että vika on aina ihmisessä, aina minussa? Vihaamalla ihmistä, vihaa väistämättä myös itseään. Tällaisessa ajattelussa luonto on selvästi erillinen, joksikin pyhäksi nos-

Iltatähtiä, hiili paperille, 147 x 210cm, 2018

tettu. Mukavuuksien keskeltä on toki helppoa idealisoida etäinen, yksinkertaisempi, armottomampi ympäristö. En pärjäisi siellä kauaakaan, eivätkä eläimet ole automaattisessa sopusoinnussa suhteessa minuun tai toisiinsa. Uskon kuitenkin kunnioittaviin ja kiintymyksellisiin, muuhun kuin välittömiin tarpeisiin pohjaaviin suhteisiin lajista riippumatta. On kulttuurista ylimielisyyttämme väittää, että vain ihmisten kesken voi vallita jonkinlainen myötäelämisen tai jakamisen ulottuvuus. Ympäristöfilosofi Pentti Linkolaa mukaillen, niin meidän kuin eläintenkin keskuudessa on paljon tehokkuuden kannalta tarkoituksetonta toimintaa.⁶³ Ajatus luonnosta jatkuvan kamppailun tilana on liitettävissä tuottavuuden eetokseen ja sellaisenaan kyseenalainen.⁶⁴

Ensimmäinen näyttelyyn valmistunut työ oli *Iltatähtiä* (147 x 210cm), joka muuntautui useamman kuukauden aikana lopulliseen muotoonsa. Lähdin liikkeelle

jonkinlaisesta kasvillisuuden rehevyydestä, mutta jossain kohden aloin täyttää kuva-alaa kömpelön näköisillä tähden ja ristin välimuodoilla. Ajattelin tekeväni tähtisen kankaan, tai kuva-alan maanpinnalla lepäävän piknik-viltin tähtitaivaan pimeydestä. Työ syntyi tarpeesta piirtää ilman varmaa ideaa siitä, mitä halusin näyttää tai sanoa, ja hyväksyin asian sellaisenaan. Usein teokseni oli jo aiemmin nähty abstrakteina, mutta nyt lähes ensimmäistä kertaa koin itsekkin, ettei teos ollut esittävä. Huomasin, että näin minun oli myös vaikeampi arvottaa teosta, mikä oli vaihteeksi helpottavaa. Toisinaan ristiveto sisällön, tekniikan, muodon ja lopulta sen, miten katsoja teosta lukee, välillä on raastavaa.

Aloitin suuremman vaakapiirroksen, *Metaanimeranrannalla* (310 x 147cm), alkuvuodesta 2018. Ajattelin, että tässä kuvataan jotakin fyysistä paikkaa, sen pintaa – ihmisen kosketus ei vain näkyisi tunnistettavasti missään. Se, miten eri lajien kehitys oli tällä pinnalla edennyt, ei välttämättä vastaisi lainkaan evoluution kulua maapallollamme. Koin kuitenkin hyvin vaikeaksi kuvitella mitään elollista tai elotonta muotoa, joka ei lopulta palaisi johonkin tällä planeetalla esiintyvään. Piirrokseen syntyikin alueita, jotka muistuttavat vuoria tai kukkuloita, virtaavaa vettä ja tutunnäköistä kasvillisuutta. Ilmaisuni oli aiempaa väljempää suhteessa mallina olevien valokuvien esittävään seuraamiseen. Taidegrafiikan maisterise-

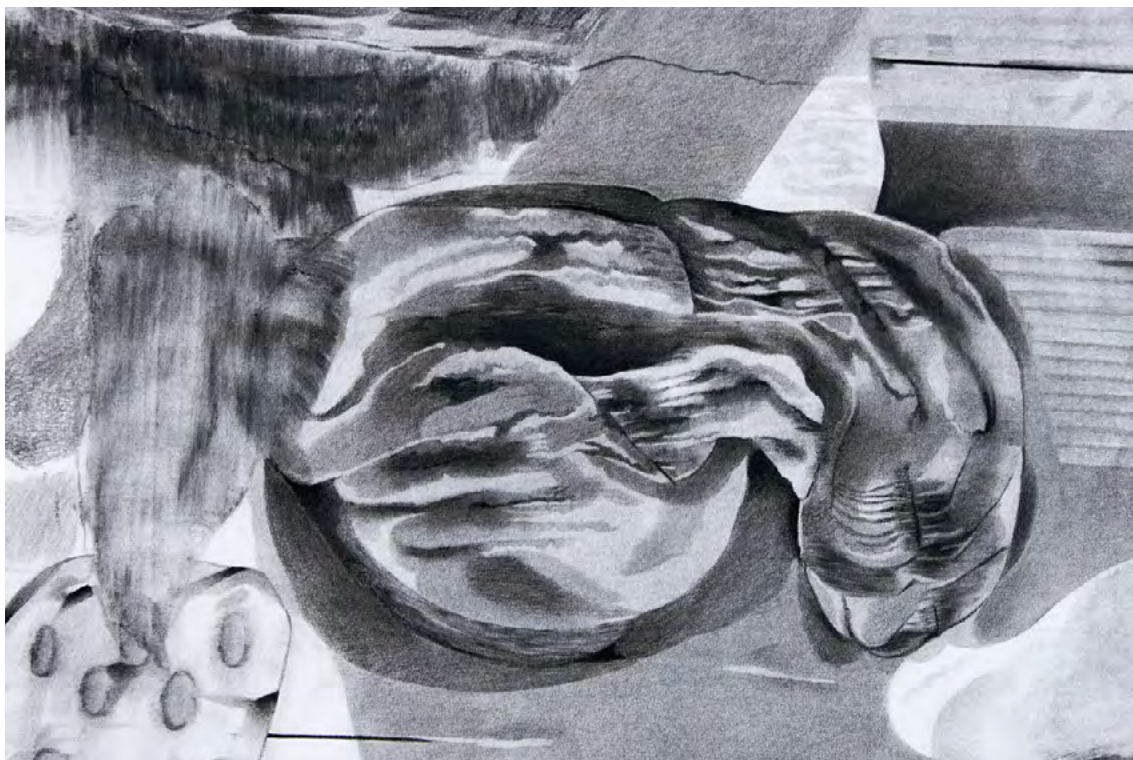

minaarissa esille nousi kysymys siitä, pitäisikö katsojalle antaa enemmän jotakin selvästi tunnistettavaa. Kuuntelin ehdotuksen ja harkitsin sitä, mutta halusin pitää kiinni siitä, että kuvasin toisenlaista planeettaa. Minulle ei ollut tärkeintä esittää jotakin materiaalisesti tunnistettavaa, vaan ajatuksellisesti erilaista ympäristöä.

Ohjaajani Camilla Vuorenmaa kävi helmikuussa 2018 työhuoneellani katsomassa vielä keskeneräisiä töitani ja ehdotti ripustusta irti seinästä tai jonkinlaisen muodon varaan. Hän poimi Metaanimeranrannalla-teoksen ideasta jonkin ”maan”-pinnan kuvaamisen, horisontin, joka kaartuu planeetan muodon mukaan. Kaarevuus jäi kiehtomaan mieltäni ja päätin valmistaa piirroksille erilliset jalustat. Vaakatyön jalusta oli alkusuunnitelmissani runsaampi ja sisälsi esimerkiksi kiveä muistuttavat jalat, joiden päällä kaareva kuva-ala olisi levännyt. Lopulta karsin jalustaa yksinkertaisemmaksi, sillä pelkästään suurikokoisen kaarevan rungon hitsaaminen ja vaneritaustan taivuttaminen sen päälle sisälsi monia uusia työvaiheita ja vei paljon aikaa. Ensimmäisenä valmistunut teos, Iltatähtiä, tulisi lopullisessa ripustuksessa lattiatasoon, kuitenkin selvästi irti maasta, niin että sitä voisi katsoa suoraan ylhäältäpäin, mielellään hieman korkeammalta.

Tämän teoskokonaisuuden valmistaminen Kuvan Keväeseen oli jollain tapaa puhdistava kokemus. Etenkin suurempi kuva, Metaanimeranrannalla, herätti ristiriitaisia tunteita sen nähneissä. Kuvan Kevät-seminaarissa koin, että teosta pidettiin vaikeana paitsi kuvallisesti myös suhteessa sisältöön. Aavistelin myös, että rikkomalla teoksessa kaikki sommittelun ja silmän miellyttämisen säännöt, kuva koettiin ahdistavana, jopa rumana. Teoksen valmistumiseen johtaneet tunteeni olivat ahdistuneita, mutta maailma, jota yritin kuvata, oli minulle nimenomaan miellyttävä. En ollut tehnyt sommitellullisia valintojani hakeakseni epämiellyttävyyttä. Prosessini vain näyttävät hyvin usein suoraan senhetkiset tunteukseni.

Laitokseni maisteriseminaarissa kuvissa itsessään sekä niiden aiheissa nähtiin enemmän arvoa. Voimakkainta kyseenalaistusta osakseen sai ripustus, joka monesta tuntui tekevän kuvien, etenkin kaaren muotoon ripustetun vaakapiir-

Yksityiskohta teoksesta Metaanimerenrannalla

roksen, katsomisesta vaikeampaa. Kaikki päätökset liittyen töihin ja niiden esittämiseen olivat olleet omiani, mutta mietimme yhdessä kuinka paljon olin antanut ulkopuolisten mielipiteiden vaikuttaa niihin. Olin ehkä ajatellut, että tavallinen tapa näyttää ei tässä näyttelyssä riitä. Opin omaan näkemykseen luottamisesta sekä sen, ettei erikoisuuden tavoittelu ole kovinkaan hyvä teoksen taustalla vaikuttava peruste. Tässä kokonaisuudessa yksinkertaisempi ratkaisu olisi ollut se toimivampi.

Arvioni teoksen vastaanotosta perustuvat vahvasti Kuvan Kevät-seminaarissa ilmenneisiin kommentteihin. Sain näyttelyvierailta ja toisilta taitelijoilta myös positiivista palautetta. Jos teoskokonaisuuden arvoa kuitenkin mitattaisiin taustalla olleiden ajatusteni välittymisellä, olisi se näillä kriteereillä epäonnistunut. Kuvat lähentelivät niin paljon abstraktiota, että esittävyden näkeminen niissä, vaikka sitä itse näinkin, oli vaikeaa. Sen sijaan toivon edelleen, että kuvista välittyi jonkinasteinen tunne, ehkä sekoitus siitä, mitä itse olin kokenut niitä työstäessäni.

8. Lopuksi

Tätä kirjoittaessani olen talossa, 800 asukkaan kylässä, jossa jonkinlainen metsävarustus on arkivaatetusta ja naapureiden pihuille vilkuillaan syrjäsilmin. Yksityisyyttä arvostetaan suhteessa asutuksesta tyhjillään olevaan pinta-alaan. Tämä on jonkinlainen erakko-keskittymä, mutta siksihän itsekin tänne tulin.

Elämä on koti-painotteista; on koti ja on metsä. Olen katsonut ympäristöäni, maisemaa ja huomioinut vaihtuvan säätilan. Tunnen sen luissani, sillä talossa ei ole kunnollista lämmitystä.

Mietin kaipaanko ketään; ei, en valitettavasti kaipaa ketään. Mutta olen kuunnellut ihmisiä kuulokkeillani. Yksi heistä sanoi luonnon ja kulttuurin dikotomiaa mahdottomaksi rakennelmaksi. Ja jatkoi kertomalla, että säveltää teoksiaan kuitenkin alansa kulttuurin ulkopuolella – mieltää itsensä Alaskaksi New Yorkin sijaan.

Kävin vähän aikaa sitten keskustelun, jossa yritin tiivistää Raymond Williamsin aiemmin mainitsemaani luonto-käsitteen etymologiaa. Kerroin, kuinka jotain hyödyntääkseen, ihmisen on täytynyt mieltää se ensin toiseksi. Tämä pätee niin luontoon teollistumisen jälkeisen nousevan hyvinvointimme mahdollistajana, kuin eläimiin välttämättömimpien tarpeidemme täyttäjinä. Luonnon käsitteeseen on siis lähtökohtaisesti liittynyt ajatus toiseudesta, ihmisluontoa alemmasta tai korkeammasta. Eri aikoina sanaan on liitetty kovempia tai pehmeämpiä arvoja, mutta lähes aina luonto on merkinnyt meille jotakin välttämätöntä. Yhä olemme kuitenkin siitä erillisiä, emmekä sen sisällä, sen osana.

Sosiaaliantropologi Tim Ingoldin mukaan myös nykyisessä puheessamme esiintyy käsitys siitä, että olisimme maapallon laajuisen ympäristön ympäröimiä. Todellisuudessa olemme ennemminkin itse ympäröineet tuon pallon. Näin ihmi-

nen, joka ennen oli maapallon keskuksessa, on siirtynyt ympäröimään sitä ja lopulta poistunut kokonaan sen piiristä, pallon ulkopuoliseksi tarkastelijaksi.⁶⁵ Näkökulmalla on valtavasti merkitystä siihen, miten hahmotamme valintojemme vaikutusta. Jos en näe muutoksia omassa ympäristössäni, on minun kuviteltava jotakin, joka näyttäytyy irrallisena omasta perspektiivistäni. Kun metsät palavat eri puolella maapalloa, näen ne uutiskuvina pyöreästä kappaleesta, jonka rosoreunaisten maa-alueiden sisällä on savuisia kohtia. En mitenkään osaa hahmottaa tuon alueen kokoa suhteessa omaan elinpiiriini; en itse asiassa koe tuota paikkaa edes osaksi omaa todellisuuttani. Katson jotakin erillistä planeettaa, jotakin paikkaa, jonka tapahtumiin en voi vaikuttaa. Onko minun siis välitettävä siitä? Minulle välittämisen perusteeksi ei riitä ihmisen tekemä tuho ihmisen omassa elintilassa. Sen sijaan toinen olento, jolla ei ole tapahtumiin vaikutusta, on yhtäläillä niiden sivustaseuraaja, mutta myös sijaiskärsijä. Tämän toiseuden kautta voin tuntea, että vaikka me lajina ansaitsisimme kohdata valintojemme seurauksia, emme ole ainoina kokemassa niitä. Savuava alue taivaankappaleella konkretisoituu minulle vasta kun ymmärrän sen pelottavan, ajavan pakoon ja tappavan toisia tuntoisia olentoja.

Tässä samassa keskustelussa intoilin uudesta toislaajisesta ystävistäni käyttäen sanaa *ihmissuhde*, jonka saman tien korjasin *eläinsuhteeksi*. Mietimme, miksei kaikkea kanssakäymistä lajista riippumatta voitaisi kutsua tällä termillä? Muuttaisiko sanan *eläin* käyttö puhuttaessa meistä, ihmisistä, ymmärrystämme ja välitöntä suhdettamme myös toislaajisiin olentoihin? Loiventuisiko kahtiajako – meihin ja niihin, ihmisiin ja eläimiin, luontoon ja kulttuuriin – kommunikation, uudenlaisen sanallistamisen keinoin?

Ymmärrän, että käsitteiden uudistaminen on ensimmäinen, usein hidas tie. Mieleeni nousee esimerkkinä yritys muuttaa sukupuolittuneita termejä, murtaen niiden jakoa kahteen vakiintuneeseen. Uusien termien yleistymisen ja vanhojen hylkäämisen sijaan uudenlainen kieli ja sanat tuovat niiden alkuperäisen merkityksen ajattelumme. Kyseenalaistamme jotakin itsestään selvänä pidettyä, perustelemme ja yritämme ymmärtää. Pelkän viestinnän sijaan herää kysymys siitä, mitä sana kuvaa ja ketä se kuvaa? Onko tämä kuvaus oikea ja ehkä, empa-

tian kautta, miltä tuntuisi tulla kuvatuksi tuolla määritelmällä? Uskon, että jokainen meistä ymmärtää, mikä merkitys sanoilla on suhteessa kuvaan itsestä omin ja toisten silmin nähtynä. Sanamerkityksen ymmärtämisestä on enää lyhyt matka sanaan suhteessa sen kohteeseen, josta on tullut minulle läheisempi. Joku, joka voisin olla myös minä.

Eläimeen samaistumisessa on jotakin samaa kuin itsensä sijoittamisessa henkisesti metsään. Omassa lajityypillisessä ympäristössäni en koe tarvetta vääntä minulle vieraille mutkille. Aidosti itsestä lähtevien tarpeiden ymmärtäminen on lähes yhtä vaikeaa kuin toisen lajin tarkkailu – niihin tarvittava aika ja häiriötömyys ovat ajallemme epätyypillisiä. Yksilöyden näkeminen toisessa olennossa vertautuu oman yksilöllisyyden hukkumiseen vertailuihin ja mahdollisuuksiin. Oma tapa olla ihminen on helppoa kadottaa tyypittelyyn normienmukaisesta, kimpusta määreitä, jotka näennäisesti tekevät sinusta paitsi esimerkillisen myös arvokkaan osana lajiasi. Olemme luokittelevia olentoja järkeistääksemme todellisuuttamme, sillä poikkeavuus johtaa mielissämme saavuttamamme kulttuurin sijaan lähemmäs villeyttä.

Aloitin maisteriopintoni Kuvataideakatemiassa neljä vuotta sitten ja olen käyttänyt niihin säännöistä poikkeavan määrän vuosia. Tuona aikana olen tuottanut taidetta vaihtelevissa sykleissä, mutta ajatellut aiempaa useammin tekemiseni taustoja, sitä, mikä merkitys aiheella on minulle tai jollekin toiselle. Olen toistuvasti joutunut perustelemaan itselleni syitä tehdä taidetta tässä kirjoituksessa ilmenevien ongelmienkin kontekstissa. Toisinaan vaikea kysymys on saanut minut tuottamaan kuvia ja toisinaan selkeän, *merkityksellisen* aiheen puuttuminen on estänyt kuvan tekemisen. Jos kuitenkin ajattelen tekemistä ja ajattelua toisiaan ruokkivana kehänä, en usko että olisin syventynyt tässä käsittelemiini aiheisiin ilman opintojen nostamaa tarvetta perustella kuvan taustalla oleva ajatus. Kuvien tekeminen on yhä ajatteluni jatketta, mutta tunnen enemmän halua sitoa ajatukseni laajempiin ilmiöihin tai todelliseen havaintoon. Oman toiminnan merkityksellisyys kirkastuu ajoittain edes hetkeksi, kun se ei ole irti todellisuudesta, vaan käy jollain tasolla dialogia maailman kanssa. Tekemiseni pelkkänä sisäisenä yksinpuheluna saa erilaisia sävyjä, kun kuulen, miten joku toinen

ymmärtää ajatukseni, ymmärtää teokseni. Olen monella tasolla sisäistänyt sen, etten taiteilijana voi olla "irti" kaikesta muusta elämästä, vaan ennemminkin löytää kytköksiä taiteellisen tekemiseni ja kokemuksieni välillä. Toivon, että jatkuva uteliaisuus auttaa pitämään työskentelyni kokeilevana, eikä kasaa sille liikaa painavan- tai ikuisen-määritelmiä.

Vaikeinta niin opintojen aikana kuin yleensäkin, on hyväksyä omalla tavallani erilainen, jostain näkökulmasta vaillinainen ja toisesta riittävä tapani tehdä tai-
detta. Yritän aina pitää tekemistäni rinnan toisten tapoihin tehdä ja ajatella, mikä sinänsä on hyvä, jos hyväksyn, ettei kyse aina ole paremmuus-vertailuista. Ennen kenenkään mielipidettä, on tunnustettava, että oma minuus tuottaa tällaisia ajatuksia ja kuvia, jotka voivat *olla olemassa* ilman hyvää tai huonoa. Hyväksyminen ja tyytyminen ovat jotakin, jota koen esiintyvän eläimissä ja luonnontiloissa. Ymmärrän menneisyyden ja tulevaisuuden, mutta minun ei tarvitse täyttää niitä pyrkimyksellä korkeampaan.

Eläytyvä suhtautuminen muihin eläimiin on tuonut minulle kokemusta kumpu-panuudesta oman lajini ulkopuolella – jaetusta olemisesta ilman kilpailua. Olen herkistynyt tarkkailemaan eläintä sen tasolle ja yrittänyt, edes auttavasti, ymmärtää alkeita kommunikaatiosta, joka ei muistuta mitään aiemmin tuntemaani kieltä. Omat rajoitteeni kompuroidessani illan hämärässä vaihtuvat toisen vahvuudeksi; voin vaihteeksi antautua johdatettavaksi. Silti yhtä vahvana tunnen surua riittämättömyydestä rakenteissa, jotka vain ovat. Tämän kirjoituksen sisältämät ajatukset ovat osa toivetta, jossa tulevaisuus voisi uudenlaisten arvojen kautta näyttää myös enemmän niiden kaltaiselta. Vähemmän ihmiseltä ja enemmän muilta eläimiltä.

Olen huomannut, että asioiden välittömästi itseä koskevia osia laajempi ymmärtäminen sekä erityisesti empatia tekevät vastuuseen liittyvästä luopumisesta helpompaa, usein jopa levollista ja antoisaa. Muiden elollisten olentojen ja ympäristön näkeminen itsen jatkeina ennemmin kuin alisteisina tai erillisinä, lisää kohdallani tunnetta johonkin kuulumisesta ja toisaalta poistaa henkilökohtaisen suorituksen ja minäkeskeisyyden painetta. Kääntöpuolena kaiken tuhlailuvai-

suus, kertakäyttöinen yltäkylläisyys eivät enää vedä mukaansa, vaan muistuttavat aina laajemmista kokonaisuuksista. Toki surun lisääntyminen on tässä myös elimellinen osa, jota en silti halua paeta.

On helppoa olla kyyninen. Sen sijaan ajatus suurempaan lajien vaihteluun ja ihmeelliseen kirjoon kuulumisesta oman lajin virheisiin keskittymisen sijaan, antaa syyn kehittää omaa ajattelua ja toimintaa. Kyky muutokseen ymmärtämisen kautta on minulle inhimillisyydessä hienointa. Minusta se on tehnyt pehmeämmän, vähemmän ehdottoman. On aina erilasia, myös täysin omastamme poikkeavia tapoja hahmottaa maailmaa. Niitä on hyvä pysähtyä kuvittelemaan toislajisten eläinten kautta.

- 1 Williams R. 1997 (1980). Luontokäsitykset. Julkaisussa Luonnon politiikka. 42-44.
- 2 Williams R. 1997 (1980). em. 46-47.
- 3 Williams R. 1997 (1980). em. 52.
- 4 Williams R. 1997 (1980). em. 57-60.
- 5 Williams R. 1997 (1980). em. 61.
- 6 Williams R. 1997 (1980). em. 45.
- 7 Williams R. 1997 (1980). em. 65.
- 8 Salminen A. & Vadén T. 2018. Elo ja anergia. 145.
- 9 Salminen A. & Vadén T. 2018. em. 141-142.
- 10 Viitala J. 2015. Ensimmäinen yhteys: Ihminen eläinlajina. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 196-199.
- 11 Aaltola E. 2015. Tappava rakkaus: Itsepetos, empatia ja tarkkaavaisuus. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 299.
- 12 Herzog W. 2005. Grizzly man.
- 13 Lähde Y. & Haila V. 2003. Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Julkaisussa Luonnon politiikka. 30.
- 14 Lähde Y. & Haila V. 2003. em. 32.
- 15 Salminen A. & Vadén T. 2018. Elo ja anergia. 158-159.
- 16 Salminen A. & Vadén T. 2018. em. 144-145.
- 17 Tuomivaara S. 2015. Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 60-61.
- 18 Patterson C. 2002. The eternal Treblinka – Our treatment of animals and the Holocaust. 6.
- 19 Patterson C. 2002. em. 12.
- 20 Tuomivaara S. 2015. Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 61-62.
- 21 Keto S. 2017. Kuka minä olen – eli miten empatia sopii kertomukseemme yksilöstä. Julkaisussa Empatia – Myötäelämisen tiede. 197.
- 22 Tuomivaara S. 2015. Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 71-72.
- 23 Aaltola E. 2013. Johdatus eläinfilosofiaan. 13.

- 24 Aaltola E. 2004. Eläinten moraalinen arvo. 46.
- 25 de Waal F. 2017. Olemmeko riittävän älykkäät
tunnistamaan, kuinka älykkäitä eläimet ovat? 49.
- 26 Aaltola E. 2004. Eläinten moraalinen arvo. 52-60.
- 27 Aaltola E. 2004. em. 48.
- 28 de Waal F. 2017. Olemmeko riittävän älykkäät
tunnistamaan, kuinka älykkäitä eläimet ovat? 106.
- 29 Aaltola E. 2004. Eläinten moraalinen arvo. 48.
- 30 Salminen A. & Vadén T. 2018. Elo ja anergia. 151-153.
- 31 Salminen A. & Vadén T. 2018. em. 148-149.
- 32 Salminen A. & Vadén T. 2018. em. 151.
- 33 Yhdysvaltalainen psykologi, joka 1930-1970-luvuilla
keskittyi reesusapinoilla tehtyihin laboratorionkokeisiin,
tutkien mm. kehittyvän yksilön kiintymyssuhdetta.
- 34 Rojola L. 2015. Kaikki se uskoo, kaikki se toivoo, kaikki
se kärsii. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 161.
- 35 Rojola L. 2015. em. 164.
- 36 Aaltola E. 2017. Miksi empatia. Julkaisussa Empatia –
Myötäelämisen tiede. 14.
- 37 Rojola L. 2015. Kaikki se uskoo, kaikki se toivoo, kaikki
se kärsii. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 164.
- 38 Hume D. 1969. A treatise of human nature. Julkaisusta
Eläimet yhteiskunnassa. 301.
- 39 Aaltola E. 2015. Tappava rakkaus: Itsepetos, empatia ja
tarkkaavaisuus. Julkaisusta Eläimet yhteiskunnassa.
302-303.
- 40 Aaltola E. 2017. Miksi empatia. Julkaisussa Empatia –
Myötäelämisen tiede. 15.
- 41 Haidt J. & Björklund. F. 2008. Social intuitionists
answer six questions about moral psychology.
Julkaisussa Moral psychology: Vol. 2. The cognitive
science of morality: Intuition and diversity. 181-217.
- 42 Aaltola E. 2017. Miksi empatia. Julkaisussa Empatia –

- Myötäelämisen tiede. 17.
- 43 Aaltola E. 2017. em. 21-23.
- 44 Ruonakoski E. 2015. Kiintymyksen lähteillä – Koira ja ihminen matkalla tulevaan. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 262-263.
- 45 Deleuze G. & Guattari F. 1980. A thousand plateaus. 293-337.
- 46 Ruonakoski E. 2015. Kiintymyksen lähteillä – Koira ja ihminen matkalla tulevaan. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 266.
- 47 Haraway D. 2003 (2009). The companion species manifesto. 15-16
- 48 Haraway D. 2008. When species meet. 32, 362; 2003 (2009). em. 31.
- 49 Haraway D. 2008. em. 32.
- 50 Ruonakoski E. 2015. Kiintymyksen lähteillä – Koira ja ihminen matkalla tulevaan. Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 272.
- 51 Salminen A. & Vadén T. 2018. Elo ja anergia. 158.
- 52 Tuomivaara S. 2015. Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 70-71.
- 53 Tuomivaara S. 2015. em. 69.
- 54 Tuomivaara S. 2015. em. 71.
- 55 Tuomivaara S. 2015. em. 68-73.
- 56 Tuomivaara S. 2015. em. 73.
- 57 Keto S. 2017. Empatia yhteiskunnassa. Julkaisussa Empatia – Myötäelämisen tiede. 148.
- 58 Keto S. 2017. em. 160-161.
- 59 Keto S. 2017. em. 168.
- 60 Keto S. 2017. em. 186-188.
- 61 Keto S. 2017. em. 197.
- 62 Weil S. 2002. Gravity and grace. / Aaltola E. 2015. Tappava rakkaus: Itsepetos, empatia ja tarkkaavaisuus.

- Julkaisussa Eläimet yhteiskunnassa. 285-286.
- 63 Linkola P. 2017 (2004). Voiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla.
- 64 Keto S. 2017. Miten suhtautua toisiin? – eli miksi kilpailu ja hierarkiat ovat empatian esteenä. Julkaisussa Empatia – Myötäelämisen tiede. 225.
- 65 Ingold T. 1993. Sfäärien soitosta pallojen pinnalle: Ympäristöajattelun topologiasta. Julkaisussa Luonnon politiikka. 153-154.

Errata

Kuvalähteet

- s. 13: Valokuva Maiju Hukkanen, Helsinki, 2019.
- s. 17: Grizzly Man. 2005. Ohjaus: Werner Herzog. USA: Lions Gate Films. Discovery Docs. Real Big Production. [dokumentti].
- s. 22: Maiju Hukkanen, Jonkinnäköinen asumus. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 24: Maiju Hukkanen, Tein sinulle hyvän kodin. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 24: Maiju Hukkanen, Yleiskuva näyttelystä. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 25: Maiju Hukkanen, Poju I, Poju II, Poju III. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 26: Maiju Hukkanen, Kuhina. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 27: Maiju Hukkanen, Yleiskuva näyttelystä. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 28: Maiju Hukkanen, Pesä. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 29: Maiju Hukkanen, Yksityiskohta teoksesta. Valokuva Lauri Tujula, Project Room, 2017.
- s. 30: Valokuva Maiju Hukkanen, Helsinki, 2019.
- s. 43: Maiju Hukkanen, Metaanimerenrannalla. Valokuva Lauri Tujula, Kuvan Kevät, 2018.
- s. 44: Maiju Hukkanen, Iltatähtiä. Valokuva Lauri Tujula, Kuvan Kevät, 2018.
- s. 45: Maiju Hukkanen, Yleiskuva näyttelystä. Valokuva Lauri Tujula, Kuvan Kevät, 2018.
- s. 46: Maiju Hukkanen, Yleiskuva näyttelystä. Valokuva Lauri Tujula, Kuvan Kevät, 2018.
- s. 48: Maiju Hukkanen, Yksityiskohta teoksesta. Valokuva Lauri Tujula, Kuvan Kevät, 2018.

www.maijuhukkanen.com